

NÖVÉNYTANI LAPOK

SZERKESZTI ÉS KIADJA

KANITZ ÁGOST.

X. ÉVF. 108. 109. 110. SZ. 1886. MAJUS. JUNIUS. JULIUS.

MINDEN JOG FENNTARTATIK.

TARTALOM: Kalchbrenner Károly †. — „A Magyar Birodalom moh-florája“ Tanulmány DEMETER K.

KALCHBRENNER KÁROLY.

Szerény körben mozgott sok éven át KALCHBRENNER KÁROLY, ki a Szepességben Szepes Olasziban töltötte élete javát, ott működén 53 évig mint ev. lelkipásztor. Híveinek szeretetét és ragaszkodását nagy mértékben vívta ki magának és Szepes-Olaszi az egész mívelt világban ösmeretes volt arról, hogy ott egy tapasztalt gombász működik, ki mindenkor kész a világ bármely zugából hozzá küldött nagyobb gombaalakokat meghatározni és leírni.

A Szepesség természeti kincsei KALCHBRENNER-t is lelkesedésre ragadták és ha nem is volt ezen megye szülöttje, úgy az évek hosszú során át annyira bele szokott az ottani viszonyokba, hogy magát méltán Szepesinek tartotta. Hazánk ezen nem épen kis megyéje sok kiváló férfival, ki-nek neve a haza határán túl is jó hangzásnak örvend, ajándékozta meg a honi tudományosságot, és ezek sorában KALCHBRENNER bizonyosan nem volt az utolsó. Előbb csak a Szepesség florájával foglalkozott, *Kryptogumokat* és *Phanogamokat* egyaránt gyűjtén, és nevezetesen sok érdekes *Kryptogam*-ot küldött RABENHORST-nak ismeretes centuriái számára; de később a gombászat tanulmányozásába mind inkább bele mélyedén, nevezetesen a nagy gombaalakok ismerete körül oly jártasságot szerzett magának, hogy mind az öt világrészből küldöttek neki anyagot mely közül több

novitas is volt. Gombászati tanulmányai kezdetén ELIAS FRIESZEL lépett összekötetésbe és a jó barátságot csak a nagy Svéd botanikus halála szakította félbe. A mikroszkopot tanulmányainál, csak csekély mértékben vette igénybe, miért is nem kerülhetett ki megtámadásokat, de szerencsés kedélyességével mind inkább a nagy alakok felé fordult, a melyeket nagyjában úgy is jellemezni és felismerhetőkké tenni lehetett.

A tudomány csarnokában KALCHBRENNER magának szép nevet vívott ki és azt oly sok érdekes fajhoz fűzte, hogy neve különösen a gombászat terén igen sokáig fog nagyra becsülve fennmaradni.

Élete nem volt nagyon változatos. Petőfalván Sopronymegyében született 1807 májushó 5., nemsokára születése után, édesatyja ki ev. lelkész volt Agfalvára hivatott, úgy hogy a kis KÁROLY is élete első éveit ott a Rozaliahegység erdős magaslatai közelében töltötte, a leckeórák után a szabadban barangolhatott és a pásztorfiukkal érintkezvén, azoktól tanult néhány növénynevet, nyolc éves korában meglehetősen ösmerte a gombákat és azokkal gyakran látta el édesanyja konyháját.

Gymnasiumba édesatyja először Győrrre küldötte hogy a Magyar nyelvet megtanulja, azután Sopronyba, időközben Pesti lelkészszé választatván fiát a piaristákhoz küldötte, azután pedig Selmecbányára hogy a Tót nyelvet elsajátítsa, mely utóbbi cél csak igen csekély mértékben éretett el. Philosophiára Pozsonyba ment, de midőn a theológiát választá életpályául ismét Sopronyba tért vissza hol tanulmányait befejezvén Hallebe ment és a tudomány-egyetemen három évig különféle tárgyakat hallgatott, de a növénytan iránt oly keveset érdeklődött akkor, hogy tanulótársa OSWALD HEER biztatására nem hallgatva, még egyetlen egyszer sem látogatta meg a híres SPRENGEL vezetése alatt levő botanikus kertet.

Németországon, Svajcon, Lombardián és Ausztrián át hazatérvén mindjárt pappá szenteltetett és atyja mellett mint segédlelkész működött, de már egy év mulva 1833. meghitták Szepes Olaszira lelkésznek, hol az idők folytán, az esperesség részéről többféle kitüntetésben részesült, a mennnyiben a XIII. Szepesi város esperességének elébb jegyzője, azután társesperese és végre főesperese volt.

Szabad idejét Német költészettel, olajfestéssel, virágtenyésztéssel töltötte, midőn élte 30. évében orvosa sürgette, hogy egészségi tekintetből sokat mozogjon a szabadban; de csak úgy minden cél nélkül nem akart barangolni és így szí-

vesen fogadta el orvosától ROTH Flora germanicáját hogy avval növényeket determináljon. Egy év múlva már a feltünőbb virágokat mind ösmerte, a 2. évben a *Compositák*at és időközben KOCH Synopsisát megszerezve a 3.-ban a füveket is. Már akkor kezdett mohokat és zuzmókat is gyűjteni, később megösmerkedvén PIUS TRIUS-szal algákkal is foglalkozott, közbe-közbe gombákkal is, míg végre ez utóbbiaknak szentelte összes szabad idejét.

A M. Tud. Akademia 1864. lev., 1872. rendes tagjának választotta meg, ugyszintén a New South Wales Linnean Society is megküldötte a lev. tagságról szóló oklevelet.

Működése kezdetén az említetteken kívül még KOVÁRS GYULA-val és HAZSLINSZKY-vel lépett összeköttetésbe, később HEUFLER-rel, LENORDMAND-dal, SCHULZER-rel, FÜCKEL-lel, BR. THÜMEN-nel, ROUMEGUÈRE-rel és másokkal.

Hosszu ideig gyöngélgedett, míg végre 1886 június 5. befejezte földi pályáját.

Növénytani dolgozatai, mert más tereken is működött irodalmilag KALCHBRENNER, a következők:

Ueber den Berg Drevenyk, den Standort von *Carex pediformis* Verhandl. zool. bot. Ges. III. 1853. Sitzungsb. 134—135.

Adatok a Szepesség virányához 2 tábl. Math. természett. Közl. II. 1863. 145—163.

Jelentés Szepesmegyében 1863. évben tett természettudományi utazásról. Ib. III. 1865. 99—125.

A szepesi gombák jegyzéke. Némi tekintettel oly fajokra is, melyek Magyarhon más részeiben is észleltettek 2 tábl. I. Ib. III. 1865. 192—391. — II. 5 szín, 1 fek. tábl. Ib. V. 1867. 207—292.

A szepesi moszatok jegyzéke Ib. IV. 1866. 343—365.

Néhány szó a szepességi virányra vonatkozó észrevétel. Magy. orv. és természetv. Rima-Szombati nagygy. munk. (1867.) 1868. 331—335.

Notiz über eine neue Polyporeen-Gattung Bot. Zeitung XXV. 1867. 181—182.

Entgegnung Ib. XXV. 1867. 404.

Diagnosen zu einigen Hymenomyceten des von Hohenbühel-Heuflerschen Herbars Verhandl. zool. bot. Ges. XVIII. 1868. Abh. 429—432.

A Táttra sziklazúadékaikról Math. természett. Közl. VI. 1868. 42.

A Szepesi érchegység növényzeti jelleme. Utazási jelentés. Ib. VI. 1868. 167—220.

Polypori species nova Bot. Zeitung. XXVII. 1869. 496.

Friedrich A. Hazslinszky ÖBZ. XXII. 1872. 1.

Correspondenz aus Wallendorf U.o. XXII. 1872. 34.

Notiz über Zoophycos giganteus Földt. Közl. III. 1873. 40.

Verwahrung gegen Prof. Hazslinszky's Berichtigung der Notiz über Zoophycos giganteus Ib. III. 1873. 233.

A magyar gombászat fejlődéséről és jelen állapotáról. Székfoglaló. Ak. term. tud. értek. IV. 1873. 1.sz. 38 ll.

Dorner József emléke Ib. VI. 1875. 2.sz. 10 ll.

Szibériai és délamerikai gombák (Fungi e Sibiria et America Australi) 4 tabl. Ib. VIII. 1877. 16 sz.

Fungi of Australia Grevillea VIII. 1880. 151—154.

Une rectification synonymique du nouveau genre Antheracophyllum de Ces. Revue myc. II. 1880. 67.

Fungi in reg. div. Australiae et Asiae a Jul. Remy collecti 1863—1866. U. o. II. 1880. 152—154. tab. VII.

Uj vagy kevésbé ismert szömvöresögfélék. Phalloidei novi vel minus cogniti Ak. term. tud. értek. X. 1880. 17 sz. 3 tábl. 23 ll.

Agaricus (Pholiota) congestus et Ag. (Pholiota) effusus in litt. ad C. COOKE in Australian Fungi Grevillea IX. 1881. 147.

Fungi MacOwaniani I. Ib. IX. 1881. 107—116. 131—137. X. 1881. 52—59. X. 1882. 104—109, 143—147. XI. 1882. 18—27.

Fungi Remyani Revue myc. IV. 1882. 95—96.

Opinion sur le Polyporus Gillotii Rm. Ib. IV. 1882. 235.

Uj vagy kevésbé ismert Hasgombák. Gasteromycetes novi vel minus cogniti Ak. term. tud. értek. XIII. 1883. 5 tábl. 8.sz.

MÜGGENBURGI SCHULZER ISTVÁN-nal Icones selectae Hymenomycetum Hungariae. Editae sub auspiciis Academiae Scientiarum Hungaricae cura C.K. Magyarország hártyagombáinak válogatott képei. A m. tud. akademia III. osztályának megbízásából kidolgozta K. K. Pest, 1873—1877. 4 füzet 40 táblával, kis fyr.

M. C. COOKE-kal South African Fungi Grevillea IX. 1880. 17—34, 45—46.

—— Australian Fungi Ib. IX. 1880. 1—4.

THÜMEN-nel Fungorum in itinere Mongolico a clar. G. N. POTANIN et in China a cl. DR BRETSCHNEIDER lectorum enumeratio et descriptio. Bull. Acad. St. Petersburg. XXVII. 1881. 135—142. Mém. biol. XI. 1881. 57—67.

„A MAGYAR BIRODALOM MOH-FLORÁJA“. *

Tanulmány.

Írta

DEMETER KÁROLY.

„La phytographie demande . . . une observation attentive des progrès de la science et des procédés de classification, nomenclature ou description qui s'introduisent chez les auteurs.“

ALPH. DE CANDOLLE La Phytographie VI.

Az óta, hogy LUMNITZER „Flora posoniensis“-ében (1791) a hazai első helyi moh-flora napvilágot látott, majdnem kerek száz év forgott le az idő kerekén. Ez alatt akadtak ugyan buvárok, a kik hazánknak egyik-másik pontján a mohok gyűjtését és meghatározását rendszeresen űzték, kutatásaikat nagyobb vidékekre is kiterjesztették és a kutatások eredményét részletenként vagy összefoglalva közölték is¹; de még mai nap is vannak a Szent-István birodalmában nagyobb területek, a melyekről egészen véve kevés, sőt vidékek és helyek, a melyekről alig valami vagy épen semmi bryologiai adatot nem mutat fel az irodalom: úgy hogy ez idő szerint még távolról sem rendelkezünk azzal az anyagkészlettel, melyből teljes képét lehetne megalkotni hazánk mohtenyészetének.

Hanem ha távol vagyunk is a céltől, jó a már megtett útra visszatekinteni. Annyi ez, mint tájékozódni a továbbhaladás irányáról, könnyíteni magát a célhoz jutást. A ki jelenleg arra vállalkozik, hogy a hazai bryologiai kutatások által eddig elért eredmény felett szemlét tartva, egybe foglalja a meglevő összes adatokat és floristikailag feldolgozza az ez idő szerint ismert hazai mohokat; tehát feltünteti a tényleges eredményt, megjelöli a kiegészítendő hézagokat és alkalmas vezérfonalat nyújt a meghatározásra: a ki erre vállalkozik, az a további kutatásoknak hatalmas lendületet adhat.

Erre vállalkozott HAZSLINSZKY FRIGYES.

A HAZSLINSZKY neve elválszhatlanul fűződik úgy általában a hazai kryptogam-florához, valamint különösen a hazai moh-florához is. Évek hosszú során sokat látott, észlelt, ő maga a terület több pontján gyűjtött s másokat is buzdított gyűjtésre,

* A Magyar Birodalom Moh-Florája. A kir. M. Természettudományi Társulat megbízásából írta HAZSLINSZKY FRIGYES, a M. Tud. Akadémia r. tagja. Kiadja a kir. M. Természettud. Társ. 1885. Budapest. VIII. 280 l. 8°.

¹ V. Ö. KANITZ Á. „Valóban nincsenek-e az irodalomban Magyarországon talált lombmohok felemlítve?“ Erdélyi Múzeum III. 1876. 10. sz.

sok anyagot meghatározott, feles számú adatot közölt. Ő tehát hivatott tollal foghatott oly floramű megírásához, mely a hazai mohokra vonatkozó ismereteink jelenlegi állását feltüntetve, az e téren teendő további kutatásoknak útmutatóul, alapúl szolgáljon.

Természetesen, senki sem várhatta HAZSLINSZKYTŐL az egész floraterületről közzétett összes adatok kritikai megrostálását. Oly feladat ez, melynek megoldása, tekintve a különböző herbariumokban, enumeratiókban, cikkekben, jegyzetekben, régibb és újabb dolgozatokban felgyűlt anyag halmazát s tekintve főleg a kétes vagy megbízhatlan adatok nem csekély számát: mondhatni egy emberélet java munkáját venné igénybe. Várhatta-e ezt valaki HAZSLINSZKY-től, a ki ismeri az ő sokoldalú, virágosak és virágtalanok, zuzmók, mohok, algák és gombák között megosztott floristikai munkásságát? De erről talán ez idő szerint általában nem is lehetett szó. Hanem igenis lehetett oly összefoglaló meghatározó könyv írásáról, mely az újabb systematikai és morphologiai kutatások tekintetbe vétele mellett s a nomenklatura törvényeinek és a phytographia szabályainak szem előtt tartásával, a hazánk területéről ismert összes bryologiai adatoknak gondosan szerkesztett, rendszeres összefoglalását tartalmazza, a meghatározást a kezdőre nézve is lehetővé tevő correct diagnosisokkal, jó és következetesen használt műnyelvvel, helyes és elégséges synonymiával (mindenesetre különös figyelmet fordítva a területre vonatkozó dolgozatokban használt elnevezésekre) és a termőhelyek pontos, kimerítő felsorolásával. És ez már oly feladat, melynek az újabb tudományos igényeknek megfelelő ilyen megoldását, mint ez idő szerint is lehetőt, mástól szükségképen megkövetelhetné, HAZSLINSZKY-től pedig méltán megvárhatta mindenki a hazai bryologia, a Magyar tudományosság érdekében.

Sikerült-e ez HAZSLINSZKY-nek „A Magyar birodalom moh-florájában“, annak vizsgálata képezi a következő lapok tárgyát.

I.

A mű által felölelt flora-terület: a Szent-István birodalma, a Magyar tengerparttal és Dalmatiával együtt. Szerző Előszavából azonnal megtudjuk, hogy ő a területről feljegyzett fajokat „SCHIMPER rendszere és fajfogalma“ szerint foglalta össze. Ez természetesen csak a lombos és tőzegmohokra illik; míg a májmohokra vonatkozólag követett rendszert H. nem tartja

szükségesnek megnevezni. Ugyancsak Előszavában elsorolja a hazai moh-florára vonatkozó „fő“ irodalmi dolgozatokat.

A tulajdonképeni rendszertani részt megelőzi a mohok szervezetének általános jellemzése (1—17 l.) SCHUCH JÓZSEF tollából. Tárgyalva vannak ebben a máj- és lombos-mohokra nézve összehasonlítólág: 1. A spora csirázása és a mohnövény vegetatív részei. 2. A mohok ivarszervei, a sporogonium meg a sporák képződése.

A rendszertani részben előbb tárgyaltnak a májmohok (18—73. l.), azután a lombos-mohok (74—274. l.).

A májmohoknál előre van bocsátva a rendek jellemzése; a lombos-mohoknál ez hiányzik; de mindkét osztálynál adva van előbb a rendszer áttekintése s azt követi a fajok leírása. A családok és nemek meghatározására itt-ott jelkulcsok szolgálnak, úgyszintén az egy nemhez tartozó fajok meghatározásának könnyítése végett is néhol fajok jelkulcsa van adva. A fajjellemezések rövid diagnosisok, melyek a varietásoknak, synonymáknak, termőhelyi adatoknak felsorolásával és a lombos-mohoknál rendszeren a *Bryologia Europaea*, a *Sphagnum*-oknál pedig a SCHIMPER-féle *Versuch einer Entwicklungs-Geschichte der Torfmoose etc.* 1858 illető rajzainak idézetével egészítettnek ki. Mint a lombos-mohok XXII. rendje, a tőzegmohok fejezik be a leíró részt, a melyhez csatolt táblás kimutatás szerint hazánk területéről ismeretes jelenleg összesen:

májmoh	129 faj és	51 varietas,
lombosmoh	509 „ és	237 „

A nemek betürendes indexe zárja be a művet.

II.

A mint az Előszóban maga szerző megvallja, nem kívánta jegyzékét adni a hazai moh-florára vonatkozó irodalomnak; pedig bizony az összes idevágó irodalmi adatok teljes jegyzéke nagyon becses részét képezné művének s ugyan hol is foglalhatna méltóbb helyet, mint a Magyar birodalom első moh-florájában? KANITZ összeállítása, melyre szerző hivatkozik, csak az 1876. évig terjedő irodalmat öleli fel. Az azon innen közzétett dolgozatok hazai műben összeállítva nincsenek.

Szerző azonban mégis elősorol 20 „fő“, régiebb és újabb keletű dolgozatot, mint a melyeket „többször idéz.“ A 21-dik „MARCovich Sulla flora crittog. di Fiume“ nyilván tévedésből került e dolgozatok közé, mert hiszen arról szerző maga meg-

jegyzi, hogy nem vehette tekintetbe hibás adatai miatt. E jegyzékre vonatkozólag legyen szabad megjegyeznem, hogy a hazai bryológiának időrendben első, tehát legrégebbi forrása nem WAHLENEBERG Flora Carpathorum-a (1814), hanem LUMNITZER Flora posoniensis-e (1791), és ez utóbbit szerzőnek annyival inkább meg kellett volna említenie, mert abban — a mint KANITZ ismételten felhívta rá a figyelmet — a mohokról szóló rész szerzője nem más mint maga a nagy HEDWIG „a bryologia atyja“. Megjegyzem azt is, hogy a főváros moh-vegetációjáról az első képet SIMKOVICS adta „Budapest környékének moh-florája“ ban (MNL. III. 1879. 1—9.). Megérdemelték volna úgy a tekintetbe vételt, valamint a névszerint való megemlést még ama Pótadatok is, melyeket HOLUBY közölt Nemes-Podhrágy moh-virányához (MNL. I. 1877. 5—7.). Nincs említve, sem felhasználva KORNHUBER „Die Moose der Presburger Flora“ (Verhandl. Ver. Naturk. Presburg IX. 1866. 101—112.); pedig ez annál fontosabb dolgozat, minthogy a Pozsonyi florában az idő szerint ismert összes moh-fajoknak teljes kritikai áttekintését adja, még pedig úgy a KORNHUBER és barátai által gyűjtött újabb anyagnak, valamint a Pozsonyi Természett. Egylet herbariumában levő régibb mohoknak s ezek között a BOLLA-féle Enumeratio alapjául szolgált példányoknak is, maga JURATZKA által eszközölt pontos revisiója alapján. KORNHUBER neve, ha nem csalódom, egyetlen egyszer fordul elő az egész műben, a *Barbula gracilis* SCHWAEGER. Pozsonyi termőhelye után (127. l.).

Nem lett volna talán felesleges megemlíteni — a mint azt újabb moh-florákban általánosan találjuk — a területre vonatkozó herbariumokat és exsiccatum gyűjteményeket is. Tekintettel a kezdőkre, nem sajnáltam volna egy pár útbaigazító észrevételt az anyaggyűjtés és meghatározás módjáról sem.

III.

A mohok általános jellemét tárgyaló résznek, egy floramű elején, a dolog természetéből kifolyólag más célja nem lehet, mint hogy e növények szervezetéről oly általános fogalmat adjon, hogy abból a kezdő a rendszertani részben használt műszavakat megérthesse. E végre feltétlenül szükséges az organographiának lehetőleg teljes, szabatos és terminológiájában a rendszertani részszel összhangzó előadása; a tisztán fejlődéstani mozzanatokból pedig elég annyit kiemelni, a mennyi a tudomány jelen álláspontján a rendszertani rész megértésére elkerülhetetlen.

A SCHUCH-tól írott általános részben az utóbbiakból talán kelleténél többet is találunk felölelve, a mi azonban hátrányára nem szolgál a műnek, legfennebb annyiban kifogásolható, a mennyiben miatta fontos organographiai viszonyok tárgyalása kelleténél szűkebb térre, sőt épen egészen kiszorult. Így p. a tokgyűrű, e rendszertanilag oly nevezetes szerve a lombos-mohoknak, van ugyan érintve (14.), de nincs fontosságához illőleg méltatva, sőt bár mint egyszerű terminus, typographiailag sincs feltüntetve a többi műszavakhoz hasonlóan. Ugyanilyen mostoha bánásmódban részesült (9.) a májmohoknak ama szerve is, melynek alakja és minősége szolgáltatta DU MORTIER-nek a tribus-jelleget: a *perianthium* (NEES) vagy *colesula* (NECKER, DU MORTIER). A „sporatömlőről“ (*sporangium* BRYOL. EUR.) pedig még említés sincs téve; holott e szerv a rendszertani részben említve van.

De fogalmi meghatározásokban a rövidség mellett sem szabad szenvednie a szabatosságnak. Az ivarszervek elhelyezéséről a 8. l. 2. során kezdve ez áll: „Mindenkor a kifejlődött száron vannak és pedig vegyesen vagy külön. Az első esetben ugyanazon egy növénypéldányon mutatkoznak az antheridiumok és pistillidiumok (egylaki mohok), a másik esetben pedig ugyanolyan növénypéldányon (kétlaki mohok)“. Ha „vegyesen“ vannak az ivarszervek, akkor szükségképen „ugyanazon egy növénypéldányon“ mutatkoznak; ha ilyen az ivarszervek elhelyezése, akkor azt a bryológiában HEDWIG óta nem „egylaki“ (monoik) hanem „hermaphrodit“ vagy „androgyn“ névvel jelölik. Viszont ha „külön“ vannak a ♂ ivarszervek a ♀ ivarszervektől, abból nem következik, hogy szükségképen különböző egyedeken kell mutatkozniok, a minthogy tényleg nagyon sokszor mutatkoznak egy és ugyanazon egyeden, vagy ha tetszik példányon, és ebben az esetben beszélünk „egylaki“ mohokról. Ama meghatározás tehát nemcsak nem szabatos, hanem hamis is. (Bizony mondom, „két ugyanolyan növénypéldányon“ sem teszi azt, a mit szabatosabban talán így fejezhetnénk ki: „ugyanazon faj különböző egyedein.“) Ugyan e fogalomzavar jut ismételt kifejezésre a következő szavakban (9. 12. sor): „Az egylaki lombos mohoknál az antheridiumok a pistillidiumokkal vagy vegyes est állanak a szár tetején stb.“ E tévedésből foly hogy SCHUCH a hermaphrodit (HAZSLINSZKY szerint: „pároséltű“) virágról általán nem emlékszik meg az általános részben, holott a rendszertani részben az is előfordul.

Az 5. l. a *Jungermanniiák* leveleire használt „felülről fedett“ és „alulról fedett“ Magyar műszavaknak Latin terminusok fel vannak egymással cserélve. A például felhozott *Frullaria* stb. levelei ugyanis nem „folia succuba“ hanem „f. incuba“, míg a *Gymnomitrium* stb. levelei a „folia succuba“. Bárha e terminusok itt elég világosan vannak magyarázva, mégis jónak látja H. a 36. l. ismételt magyarázatukat adni.

Nézetem szerint az Általános Rész használata könnyebb lett volna a kezdőnek, ha abban a májmohok organographiája a lombos mohokétól külön van tárgyalva. E tárgyalásmód megfelelőbb volna magának a rendszertani résznek és a meghatározás menetének is, mint a melyekben külön kerülnek sorra a májmohok, külön a lombos-mohok. Hanem ha már ez nem így történt, legalább arra kellett volna okvetetlenül ügyelnie az Általános Rész szerzőjének, hogy terminológiája a rendszertani részben használt terminológiával összhangzó legyen. Természetes postulatuma ez minden flora-műhöz adott organographiai bevezetés használhatóságának. Sajnálni lehet, hogy itt az összhangot dissonantia zavarja meg. Azért azt hiszem jó szolgálatot teszek a kezdőnek, ha figyelmeztetem, hogy a midőn pl. SCHUCH-nál (5. l.) „alszínti levél“-ről (amphigastrium, Unterblatt), HAZSLINSZKY-nél pedig (37. l. 20. sor, 38. l. 18. s., 41. l. 1. s.) „pálhá“-ról olvas: mindkettőnél voltaképen ugyanazon egy szervről van szó. A *Marchantiák* leírásában többször fordul elő HAZSLINSZKY-nél (19. 25. 26. 31. l.) a „vacok“ szó (= receptaculum); erről az általános részben szó sincs, ott a 8. l. ezeket a terminusokat találjuk: „antheridium-tartó“, „pistillidium-tartó“.

Öntudatos szerzőre nézve, nehéz saját felfogásáról lemondani, de végre SCHUCH bevezetésének ezen alkalommal mégis csak az lehetett feladata, hogy HAZSLINSZKY szövegét érthetővé tegye, és azért a HAZSLINSZKY-féle terminusokat nem hagyhatta ki, ha azokat nem akarta vagy tudta elfogadni, azokat saját terminusai után zárjelben könnyen és a szöveg megterhelése nélkül fel vehette volna.

IV.

Csak egy futólagos pillantást vessünk a Leiró Részre, azonnal meggyőződünk, hogy HAZSLINSZKY nem az ú. n. „könnyű“ és biztos módszeres meghatározásra vezető fűvészkönyvek kategóriájába tartozó művet szánt a hazai irodalomnak. Az ily könyvekben követett analitikai módszer mindenesetre megkönnyíti a determinálást az által, hogy a keresőt két-két alternatíva közül való választás útján rendre rendre szépen a

növény nevére vezeti; de csak hiányosan és szétszórta ismereti meg a növény jellegeit, úgy hogy a kereső sejtelmére sem jut a jellegek különböző rendszertani értékének, nem tudja meg mi a rend, mi a család, mi a nem, mi a faj jelleme, szóval: ily könyvekből a kezdő nem alkothat képet magának a felölelt csoport természetes tagoltságáról. H. nem ezt a módszert követte. Előtte synthetikai áttekinthetőség, rendszeres tudományos tagoltság lebegett s ezt követve, munkáját az ily fajta irodalmi termékeknel magasabb színvonalra kívánta emelni.

De vizsgáljuk behatóbban a Leiró Részt: mennyiben áll a módszernek megfelelő magasabb színvonalon tartalmilag?

Kezdjük mi is a májmohokkal.

A LIMPRICHT által Silesia kryptogam-florájában (COHN Kryptogamen-Flora von Schlesien 1876) használt májmohok-rendszere jelentéktelen módosítással ugyanaz, a melyet GOTTSCHÉ, LINDENBERG és NEES VON ESENBECK társszerzők *Synopsis Hepaticarum*-ában (1844—47) találunk, abban a műben, a mely még mai nap is fő-fő forrását képezi minden hepaticológiának, habár nomenklaturájával, p. itt-ott önkényesen választott genus neveivel, a nomenklaturának ez idő szerint érvényes törvényei szempontjából sok kifogás alá esik. E rendszert követi a májmohok leírásában HAZSLINSZKY is, annyiban térve el attól, hogy ő rendszerét a *Ricciaceákkal* kezdi s megfordított sorrendben a *Jungermanniaceákkal* végzi; továbbá hogy a *Fossombronia* genus-t nem a „harasztos“ *Jungermanniák*hoz, hanem a „leveles“-ekhez csatolja. Eltér még abban is, hogy a „harasztos“ *Jungermanniák* csoportjában nem különböztet meg családokat, mint p. a „leveles“-ek csoportjában, hanem az odatartozó alakokat egyszerűen genusok szerint foglalja össze. Ugyanigy jár el az *Anthocerotaceákkal* és *Ricciaceákkal* is, de már ebben hű maradott a mintához.

A mi e rendszer keretén belül az anyag további elrendezését és a kidolgozást magát illeti, abban csatlakozott HAZSLINSZKY NEES VON ESENBECK művéhez: „Naturgeschichte der Europäischen Lebermoose“ (1833—38); itt-ott szem előtt tartá még LIMPRICHT fennebb idézett munkáját is, de egészben véve alig méltatta figyelemre az újabb rendszertani és morphologiai vizsgálatok eredményeit. Állításom igazolására álljanak itt csak a következő észrevételek.

A *Jungermannia setacea* WEB. (= *Lepidozia setacea* (WEB.) MITT.) az újabb vizsgálatok szerint valódi *Lepidozia*-faj. E genushoz vonja azt LINDBERG is. LIMPRICHT annak idejében (i. m.)

célszerűségi tekintetből tartotta meg eredeti helyén: HAZSLINSZKYT ugyane szempont vezérelhette, hogy ő még most is mint *Jungermannia*-fajt szerepelteti. (52.)

A „fejecskes *Jungermannia*-k“ csoportját (55—57.) DU MORTIER már 1835-ben (Rev. Jung. 18) kivonta mint külön genust, *Cephalozia* DUM. néven; a *Jungermannia* genus köréből. HAZSLINSZKY-nél a *Cephalozia* még úgy szerepel, mint a *Jungermannia* sectiója. LIMPRICHT is ezen az állásponton volt 1876-ig, de azon innen csatlakozott DU MORTIER nézetéhez, melyet LINDBERG is magáévé tett.

A *Frullania fragilifolia* TAYL.-ről az van mondva a 38. hogy azt NEES „mint β *microphylla* alfajt“ a *F. dilatata*-hoz csatolta. Régen volt az s nem is épen így volt, hanem úgy hogy a *F. dilatata* β *microphylla* Herb. NEES magában foglalta részben azt az alakot is, melyet TAYLOR *F. fragilifolia* néven mint önálló fajt írt le (Trans. Bot. Soc. Edinb. II. 45.). Ámde már a Synopsisban (G. L. et N. Syn. Hep. 437) a *F. fragilifolia* TAYL. mint külön faj szerepel és e mellett van ott (415) egy varietas is e néven *F. dilatata* var. β *microphylla* NEES Naturg. Eur. Leberm. III. 219. Ugyan e var. ugyan e néven fordul elő DU MORTIER-nál is (Hepat. Europ. 27). — Ezt a varietást említi SIMKOVICS „Budapest körny. mohfl.“ MNL. III. 9 a „Háromkút“ hegyről, — de ezt az alakot H. nem vette fel.

Jungermannia Hornschuchii NEES HAZSLINSZKY szerint (60) „kétes faj“. Ellenben a LINDBERG vizsgálatai szerint „paroica sua inflorescentia a *J. heterocolpo* THED. optime distincta est“ (Musc. Scand. 41). A paroik virágzatot EKSTRAND constatálta először. (Bot. Notiser 1879. 37) s ugyanő e fajt gyümölcsös állapotban gyűjtötte Skandináviában. Tehát ama megjegyzés, hogy „termése ismeretlen“ (60.) hazánkra nézve még igen, de általában többé nem áll.

LIMPRICHT a *Jung. bicrenata*-hoz adott megjegyzésében (i. m. 281)) kiemeli hogy *J. bicrenata* LINDENB. és *J. intermedia* LINDENB., úgy a leírás szövege mint az eredeti növénypéldányok szerint, egyszerű formái ugyanazon egy fajnak. HAZSLINSZKY azonban — valószínűleg elnézve e megjegyzést — azokat (59.) mint önálló fajokat írja le.

Ha itt-ott jelzi is HAZSLINSZKY újabb szerzők rendszertani változtatásait, abban sem mindig elég szerencsés. Így p. a *J. Mülleri* NEES-hez (60.) adott synonymákat e megjegyzéssel kíséri: „Ide húzza LINDBERG a *J. acutá*-t LINDB. is“. A dolog volta-képen úgy áll hogy LINDBERG úgy a *J. Mülleri* NEES-t mint a

J. acuta LINDENB. mint varietásokat a *J. bantryensis* HOOK. alá vonja (Acta soc. sc. Fenn. X. 258; v. ö. Musc. Scand. 7 is).

A 72 l. ezt olvassuk: „*Alicularia minor* LIMPR. et . . . LINDENBERG (COHN Kryptogamenfl. Schles. 433) *Nardia geoscypha*“-nak (DE NOT.) nevezi. Mennyi téves adat egymás végtiben! 1. nem LINDENBERG hanem LINDBERG elnevezéséről van szó (e két szerzőt H. többször összetéveszti); 2. LINDBERG nem az i. h. közli ez elnevezést (a zárjelbeli idézettel H. úgy látszik azt a forrást akarta megjelölni, a melyből ő maga merítette ez adatot); 3. LINDBERG nem az *A. minor* LIMPR.-et nevezte *Nardia geoscypha*-nak. A dolog úgy áll, hogy LIMPRICHT (i. m. 251) a *Jungermannia scalaris* β *minor* NEES-t NEES újmutatására (Naturg. I. 288. Anm. 3) faji rangra emelte *Alicularia minor* nov. spec. néven, úgy azonban hogy ezzel egyesíté a *J. scalaris* β *repanda* HÜBEN.-t is. Ellenben LINDBERG (CARRINGTON Monogr. Brit. Hep. 27) mint külön fajt állítja fel a HÜBEN.-féle var.-t, *Nardia repanda* (HÜBEN.) néven s a mellett a NEES-féle varietást szintén faji rangra emeli *N. geoscypha* (DE NOT.) néven. E szerint *Alic. minor* LIMPR. = *Nardia geoscypha* et *N. repanda* LINDB. LINDBERG mint a prioritás elvének szigorú követője, a *N. geoscypha*-t — tekintettel arra hogy a DE NOTARIS által 1858-ban *A. geoscypha* névvel jelölt alak egyezik azzal, a melyet NEES (Naturg. II. 451. Anm. 3) már jóval azelőtt mint *Jung. haematosticta* NEES-t adott volt ki — újból keresztelte e névre *N. haematosticta* (NEES) LINDB. E néven szerepel e faj a Musc. Scand. 8. hol azt is megjegyzi LINDBERG, hogy a *Jung. scalaris* var. β *repanda* HÜBEN. kétlaki, — a miből következik, hogy a HÜBEN.-féle alak a NEES-ével semmiként sem egyesíthető, tehát az *A. minor* LIMPR. nem állhat meg.

A fajfogalmat illető conservatív felfogásáról HAZSLINSZKY általánosan ismeretes. Egyik akadémiai értekezésében azzal cartikirozta volt a KERNER-féle fajfogalmat, hogy hiszen a burgonyabokor is megkülönböztethető egyik a másiktól. Conservatív felfogása meglátszott minden eddigi munkáján, kitetszik ebből is. Így p. a *Cephalozia serriflora* LINDB.-et (56.) azonosítja a *Jung. catenulata* HÜBEN.-rel, holott amarról LINDBERG Musc. Scand. 4. egész határozottsággal kiemeli, hogy „*distinctissima* et secundum descriptionem datam vera *J. catenulata* HÜBEN. plane alia planta est.“ A *J. verruculosa* LINDB.-et (65.) egyesíti a *J. Helleriana* NEES-el. A *Jung. Juratzkana* LIMPR.-et, bárha maga is helyesli (51) e faj, felállítását, mégis a *J. julacea* LIEHR. alá vonja mint varietast. A *Metzgeria*

furcata-t megtartja a NEES által körülírott kiterjedésben és így a *M. linearis* (Sw.) LINDB. és *M. conjugata* LINDB. mint ama collektív faj „alakjai“ szerepelnek a 32. l. Sőt a mint a 34. megjegyzi „célszerűnek“ látná (tényleg ugyan nem teszi) az *Aneura palmata* (HEDW.) DUM.-t az *A. latifrons* LIND.-gel egyesíteni és egyesítve mint var. β *palmata* NEES-t visszacsatolni az *A. multifida* (L.) DUM.-hez!

De nekem úgy tetszik, hogy konservatív felfogását HAZSLINSZKY nem érvényesíti elég következetesen. Így p. *J. porphyroleuca* NEES mellett, a melyet LIMPRICHT-tel a *J. ventricosa* DICKS. (nem NEES) varietásának tekint (58.), megtartja mint külön fajt a *J. longiflora* NEES-t (59.) holott az utóbbiról már maga NEES (G. L. et N. Syn. Hep. 111) megjegyezte volt, hogy „unius ejusdemque speciei forma, nec species propria, censeri potest“ s holott azt még LIMPRICHT is, a ki pedig külön tart a mit csak külön lehet tartani, egyenesen a *J. porphyroleuca*-val egyesíti (i.m.280). Ugyancsak, mint már fennebb jelzém, a *J. bicrenata* LINDENB. és *J. intermedia* LINDENB. is az 59. mint külön önálló fajok szerepelnek. A *Cheiloscypha pallescens* (EHRH.) DUM.-ról megjegyzi ugyan HAZSLINSZKY (46.), hogy „alfaj (értsd: varietas!) gyanánt is állítható“ a *Ch. polyanthos* (L.) CORDA alá, de azért tényleg mégis mint külön fajt írja le. Következétesen pedig oda kellett volna állítania úgy ezt az alakot is, melyet a 47. hibásan jelöl *Ch. rivularis* LINDENB.“ névvel — hibásan, azért mert LINDBERG azt mint varietást írta le e néven: *J. polyanthos* var. *rivularis* LINDENB. Syn. Hepat. 30.

Nagy súlyt helyezett HAZSLINSZKY a májmoh-rendek jellemzésére, annyira hogy miután a 4 rendet, a rendszer áttekintését megelőzőleg, bevezetésképen részletesebben jellemezte, jónak látta a tárgyalás rendén (a *Riccia*-félék kivételével) másodszori jellemzésüket adni, részben ismételve, részben bővítve az előbb mondottakat. E jellemzések nem mentek a felesleges szószaporítástól, a mi pedig inkább zavar, mint magyaráz; p. a *Riccia*-félék jellemzésében (18.) ez áll: „Az archegonium petesejtjéből csak a megtermékenyülés után fejlődik a termés.“ A többi rendeknél nem ugyan úgy történik-e? Folytatólag olvassuk: „A sporák, melyek a termésben fejlődnek...“ Ugyan bizony hát a mohoknál általában más szervben is fejlődhetnek? Az *Anthoceros*-félék jellemzésében (18.) e hely: „Az archegonium petesejtjéből képződött termés a lomb környező szövetéből burkot (involucrum) nyer“ szabatosabban talán így hangzanék: „Az archegonium a petesejt megtermékenyítése után,

a lomb környező szövetéből stb.“ A *Marchantia*-félék jellemzésében a 19. ezt olvassuk „Szárak lömbalakú“, a 25. pedig „A lomb telepképu“ — értsd mindkét esetben: Testök thallus stb.

A fajleírásokban általában több figyelmet érdemeltek volna az anatómiai és virágzati viszonyok, épen semmiben sem részesült a levél cuticulájának sajátos képződése — mind oly mozzanatok pedig, melyekből az újabb vizsgálatok sok jó differenciális jelleget vontak el kivált az egymáshoz közel álló s termetre nagyon hasonló fajokra nézve. A leveleknek gyakran oly igen jellemző sejthálózata sincs mindig helyesen és a tudomány jelen állásának megfelelőleg leírva.

A *J. hyalina* LYELL (és nem HOOK.) leírásában (62.) p. ezt olvassuk: „A sejtszövet változatos, kisebb s nagyobb sejtekkel, igen feltűnő sejtközökkel.“ Én, ellenkezőleg, úgy látom, hogy a levél sejtjei meglehetősen egyenlő nagyságúak, kerekded hatszögűek (a szegélysejtek többnyire négyzetesek) és szegleteiken a collenchym-sejtekre emlékeztető háromszögű megvastagodásokat mutatnak. Lehetséges-e hogy e háromszögű szegletvastagodásokat nézi HAZSLINSZKY „sejtközök“-nek? Avagy a „sejtköz“ talán fordítása akar lenni a NEES „Zwickelmasche“-jának? Az előbbi igen nagy tévedés volna, a NEES-féle terminus pedig a modern sejt-morphologia előtt nem állhat meg. Hanem hogy még az a mai napság merő képtelenségnek látszó felfogás is tarthatja magát floristikai művekben, mely szerint a *Jungermannia*-fajok levélsejtjeinek szegletein előforduló 3—sok-szögű falvastagodások külön sejtek: mutatja a *J. Taylori* HOOK. leírása, hol szó szerint ez áll: „Minden nagyobb sejt körül hat kisebb, többnyire háromszögű, átlátszó sejt fekszik!“

Másnemű téves adatok is fordulnak elő a fajleírásokban; p. az *Aneura* DUM. genusnak nincs colesulája vagy a HAZSLINSZKY terminológiája szerint: „burok“-ja s mégis az *A. multifida* és *palmata* fajok leírásában (34.) ez áll: „burokja viszszerűen kúpos“, illetőleg „burokja findzsaképu“; — a mi a burokról van mondva e két fajnál, az a „fátyolra“-ra értendő.

J. curvifolia DICKS. nem „kétlaki“, a mint az 55. olvasuk, hanem „polyoik“ vagyis „soklaki“ — a mint azt LIMPRICHT is (i.m.439) pótlólag kiigazítja. E pótlás elfutotta HAZSLINSZKY figyelmét.

A *J. Starkii* NEES colesulája („burok“ 57.) ötélű, de nem öt „karéjjal“, hanem öt redővel és nem „épszélű“, hanem fogacska-karimával.

A *J. Taylori* Hook. levelei a 63. l. adott leírás szerint „élükön öblösek“, — talán „aljukon“?

Néha jellemző bélyegek maradtak ki a faj-diagnosisokból, p. a *Frullania fragilifolia* TAYL. leírásából (38.) hiányzik e fajnak ama karakteristikus jellege, hogy a levelek felső karélya könnyen letörik.

A *Jungermannia ventricosa* DICKS. leírásában (58.) nincs megemlítve a felfúvódott coesula, a mely szolgáltatta a fajnevet s a mely már DILLENIUS-nek a („vagina florum ventricosa“ DILL. Hist. Musc. (1741) 489, t. 70, f. 14), sőt még DILLENIUS előtt már MICHELI-nek is („vagina florum ventricosa“ MICH. Nov. plant. gen. (1729) 9, t. 5, f. 15) feltűnt összes régiebb és újabb szerzőktől mint jellemző bélyeg emeltetik ki.

A *J. caespiticia* LINDENB. tokjának bíborvörös színe nincs említve. A 61. l. a tokocskáról csak, annyi van mondva, hogy „gömbös“.

J. albicans L. után a *J. obtusifolia* Hook. leírását a 66. l. így kezdi HAZSLINSZKY: „Hasonló az előbbihez, de a szára kúszó és gyökszöszös. Eltekintve attól, hogy amannak is kúszó a szára (a mint maga HAZSLINSZKY is kiemeli leírásában), tehát e jelleg „de“-vel nem kapcsolható helyesen az „előbbihez“ után: meg kellett volna említeni azt a rögtön szembeötülő különbséget, hogy a HOOKER-féle faj sokkal kisebb termetű mint a másik.

A szabatosság ellen vét HAZSLINSZKY akkor, mikor a *Scapania compacta* (ROTH) DUM. leveleiről ezt írja: „visszásan szívídomúak, merevek, kerekdedek“ (69.) Más a „kerekded“, más a „szívídomú“ és megint más a „kerekded-szívídomú“ levél!

V.

A Lombosmohokat HAZSLINSZKY, a mint Előszavában megjegyzi, a „SCHIMPER rendszere és fajfogalma szerint“ foglalta össze. Kétségtelen, hogy ennél classikusabb mintát ez idő szerint nem választhatott volna; csak az a kár hogy SCHIMPER Synopsis-ának nem az újabb (1876.) hanem a régiebb (1860.) kiadását vette alapúl úgy a rendszert valamint a kidolgozást illetőleg. Ama változtatásoknak, melyeket SCHIMPER a 2. kiadásban tett az 1. kiadás óta eltelt 15 év újabb vizsgálati eredményeinek megfelelőleg, HAZSLINSZKY vajmi ritkán s akkor is inkább csak utólag közbeszúrt megjegyzések alakjában ad helyet könyvében, sőt alig méltatja figyelemre a Synopsis 2. kiadásának ama helyeit is, hol SCHIMPER a Bryol. Europ.-ban és a Synopsis 1. kiadásában elkövetett saját té-

vedéseit igazítja helyre. Pedig még a Synopsis 2. kiadásához képest is mekkora haladást mutat a lombosmohóknak nomenklaturájában, rendszertanában, morphológiájában egyaránt — az utóbbi 9 év bryologiai irodalma! Ezt fájdalom HAZSLINSZKY egészen mellőzte. Altalán sajnálni lehet, hogy a lombosmohókról szóló rész kidolgozásában oly alapra támaszkodott, mely ma már egy negyedszázaddal van meghaladva.

SCHIMPER „tribus“-ai HAZSLINSZKY-nek „rendek“. SCHIMPER-nek az az eljárása, hogy „tribus“-ai nevét a c e a e végzet-
tel alkotja, az újabb nomenklaturai szabályok értelmében nem helyeselhető; de ha mégis követte azt HAZSLINSZKY, azon nem csodálkozhatunk, hiszen még napjaink legnagyobb bryologiai tekintélyei sem tudnak vagy akarnak szakítani e hagyományos nomenklaturai szabálytalansággal. Ámde SCHIMPER a „rendek“-en belül, a rendszertani fokozatnak megfelelőleg „familiák“-ká foglalja össze a genusokat. HAZSLINSZKY a 22 rendből csupán egyetlen e g y b e n különböztet meg „család“-okat t. i. a *Hypnaceák* rendjében és e családok neveiben is (76.) a nomenklatura törvényeivel ellenkezőleg, ugyanazon végzetet használja, mint a rendek neveiben. Igaz hogy ebben nem kíván következetes maradni, a mennyiben az előbb a c e a e végzettel el-sorolt családnevek a részletes tárgyalás rendjén (216., 217. és 222.) — e a e végzettel jelennek meg; de ennél még nagyobb következetlenséget tanúsít azzal, hogy a *Hypnaceae*-nél előbb (76.) 3 családot sorol el, majd (216.) ugyane rendet 4 családra osztja s a 4 családnak még jelkulcsát is adja, hogy végre a részletes leírás folyamán mégis csak 3 családot vegyen fel s 3-ba foglalva írja le a *Hypnaceák* összes alakjait. — Sem a rendek sem a családok nevei után autornév nincs adva.

A Syn. ed. 1. *Tetraphideae* családja, a Syn. ed. 2-val egyez-
zőleg, rendi rangra van emelve, de legalább neve végzetében őrzí az ed. 1. emlékét.

A Syn. ed. 1. subgenusai *Hymenostomum* R. Br. és *Gyroweisia* SCHIMP., melyeket SCHIMPER a Syn. 2. kiadásában ge-
nus-rangra emel, mégvannak tartva subgenusoknak. A *Dicranoweissia* LINDB. és *Rhabdoweisia* Br. et SCHIMP. genusok fajai szintén a Syn. ed. 1. mintájára, mint *Weisia*-fajok iratnak le. Sőt az *Anacalypta* RÖHL. is még mint genus szerepel H.-nél.

A *Trematodon* MICHX hiányzik a *Weisiaceák* rendjéből, pedig az irodalomból azt látjuk, hogy egyik faját még régen találták Erdélyben (BAUMGARTEN). H. e genusból megfosztja floránkat az által, hogy a *T. ambiguus* (HEDW.) HORNSCH. fajt visz-

szahelyezi a *Dicranum*-genusba, az orthocarp *Dicranum*ok közzé (96.). Már ha feltűnően hosszúnyakú, kissé görbe és sajtáságos hasas-bunkó alakú tokjával a *D. ambiguum* HEDW. sem valódi *Trematodon*-faj, akkor csakugyan azt kell kérde-nünk, hogy általában maga a *Tr.* genus megállhat-e? „Wenn man nur ein einziges Mal eine Art dieser Gattung gesehen, so wird man sofort auch alle übrigen Arten derselben richtig unterscheiden“ — mondja már 1853-ban C. MÜLLER Deutschl. Moose 251; és ezen fajt e természetes genus egyik természetes képviselőjének ismerte fel már HORNSCHUCH, annak ismerték DE NOTARIS, SCHIMPER, JURATZKA s annak ismerik mind e mai napig C. MÜLLER, LIMPRICHT, LINDBERG, BOULAY stb. Egyiknek sem jutott eszébe azt a *Dicranum*-genus alá visszahelyezni, de nem is illik oda levelei sejtszövetével sem. És épen az orthocarp *Dicranum*-ok között, melyeknek kétlaki vi-rágát s felálló, rövid toknyakát maga H. emeli ki (96.) mint jellemző bélyegeket: ugyan kérem, hogy foglalhatna helyet az egylaki és majdnem ívesen görbült, hosszúnyakú tokkal bíró *Trematodon ambiguus* alakja?

A *Barbula gigantea* FUNCK fajra, melyet a Syn. ed.1-ban mint *Grimmia*-fajt látunk leírva, SCHIMPER a Syn. 2. kiadásában a *Geheebia* új genust alapította. HAZSLINSZKY e genussal is szegényebbnek tünteti fel hazánk moh-floráját, a midőn (143.) a Syn. ed.1. álláspontján marad, a melyet pedig maga SCHIMPER jónak látott feladni, mivel a FUNCK-féle faj leveleinek oly különös szöveti szerkezetök van, hogy azt nemcsak a *Grimmia*, de más genus körébe sem lehet jól bevonni.

A *Pterogonium* Sw. genus az ed.2. által megjelölt rend a *Neckeraceák* körében foglal helyet. Igaz ugyan, hogy *Leucodon*-szerű termetével és levelei sejtszövetével azokhoz közeledik, de peristomja alkotásában és perichaetiuma rövidségében az *Isothecium* BRID. genussal rokon, azért LINDBERG Musc. Scand. 36. a *Hypnaceák*hoz vonja, sőt BOULAY Musc. de la France I. 145. a *Pterogonium gracile* Sw.-ot egyenesen mint *Isothecium*-fajt írja le *I. ornithopodioides* (HUDS.) néven.

A *Platygyrium* BR. EUR. genust HAZSLINSZKY annyira távol tartja a *Cylindrothecium* BR. EUR. genustól, hogy a kettőt két külön családba helyezi, a mi határozottan téves, mert hiszen a *Pterigynandrum repens* BRID., melyre alapították a BR. EUR. szerzői *Platygyrium* genusokat s mely mint *P. repens* (BRID.) BR. EUR. e genusnak hazánkban s tudtommal egész Európában is ez idő szerint egyetlen ismert képviselője, egészben

véve oly közel rokonságban áll a *Cylindrothecium*-fajokkal, hogy azoktól nem családilag, de még csak generice sem tudja elválasztani sok bryolog, a ki a BRIDEL-féle faj széles tokgyűrűjében egymagában külön genus felállítására elég nyomós jeleget nem lát. Így p. DE NOTARIUS már 1869-ben a *Cylindrothecium* alá vonta a BRIDEL-féle fajt *C. repens* néven; BOULAY ugyane néven írja le; sőt LINDBERG is, tekintettel arra hogy a C. MÜLLER által 1844-ben felállított *Entodon* prioritásban van a *Cylindrothecium* BR. EUR. előtt, az *Entodon* alá helyezi.

A mi a részletesebb rendszertani kidolgozást illeti, arra nézve legyen szabad, az újabb vizsgálati eredmények szempontjából, a következő néhány észrevételt tennem.

SCHIMPER a Syn.ed. 1. a *Cynodontium gracilescens* γ *tenellum*-mal egyesítette a *Dicranum alpestre* WAHLENB.-et. A Syn. ed.2. azonban e két alakot elválasztva találjuk, még pedig az elsőt *C. polycarpum* γ *tenellum*, az utolsót *C. gracilescens* γ *alpestre* néven. Az elsőt maga SCHIMPER (Syn.2. ed. 64, adnot.) is hajlandó lett volna külön fajnak tekinteni. JURATZKA előbb határozottan annak tekintette, de végre mégis arra az eredményre jutott, hogy az a *Dicranum alpestre* WAHLENB.-gel összeesik. Ezt azonban JURATZKA Laubmoosfl. Oest.-Ung. 26 MILDE nyomán mint önálló fajt írja le *C. alpestre* (WAHLENB.) MILDE néven; LIMPRICHT is i.h.204; H.-nél ellenben 89. ez az alak a Syn. ed.1. *Cynodontium gracilescens tenellum* néven szerepel. (A synonymul idézett „*C. alpestre* WAHL.“ hibás *Dicranum alpestre* WAHLENB. helyett).

HAZSLINSZKY (102) a *Dicranum neglectum* JUR.-t az undul. *Dicranum*-okhoz állítja termete miatt, habár, mint maga is megjegyzi, levelei nem habosak. Sokkal közelebbi rokonságban van e faj a *D. Hostianum* SCHWAEGR.-hez (= *D. Mühlenbecki* BR. et SCH.), mint a melylyel egyezik tokja, gyűrűje, peristomja, kupakja: semhogy a scopar. *Dicranum*-ok sectiójából kivonható volna.

A 103. l. „*Dicranodontium longirostre* β *circinatum*“ néven szereplő alakot a Syn. ed.2. a varietas „*c. aristatum*“-ot pedig már a Syn. ed.1. mint önálló fajokat írja le SCHIMPER, még pedig az elsőt *D. circinatum* (WILS.) SCHIMP., az utóbbit *D. aristatum* SCHIMP. nevek alatt. E varietasokat H. szokatlanul a Latin abc betűivel sorolja elő és a termőhelyi adatok között mégis „ β alfajról“ beszél. Minthogy ez alatt a „*b. circinatum*“-ot lehetne érteni, megjegyzem hogy JURATZKA Laubmoosfl. Oest.-Ung. 53. nem azt, hanem a „*c. aristatum*“-ot fedezte fel a Tátorjáról KALCHBRENNER által gyűjtött anyagban.

Fissidens crassipes WILS (105) a *F. incurvus* alakkörébe van vonva. Ámde ez nemcsak nagyobb termetével különbözik ettől, hanem leveleinek szélesebb szegélyével, vastagabb toknyelével, rendszeren nagyobb tokjával s jóval nagyobb sporáival is. Igaz hogy SCHIMPER a Syn. ed.1. varietássá degradálta, de a 2. kiadásban megint visszahelyezte megérdemelt faji rangjára és JURATZKA hazai területéről gyűjtött példányok alapján is mint a *F. incurvus*-tól jól megkülönböztethető fajt írta le.

Hasonlóan bánik el HAZSLINSZKY (107) a *Fissidens decipiens* DE NOT. szal is, a melyet ő a *F. adiantoides* (L.) HEDW. (nem DILL.) alakjának tekint, míg pl. SCHIMPER Syn. ed.2. továbbá LIMPRICHT, JURATZKA, LINDBERG, BRAITHWAITE — ezek mind külön fajt látnak benne.

Barbula cavifolia SCHIMP. Br. eur. Suppl. és Syn. ed.2. a Syn. ed.1. nyomán a 111. l. mint *Pottia cavifolia* var. *barbuloides* DURIEU van leírva. Jelezve van ugyan SCHIMPER-nek a Syn. 2. kiadásában tett változtatása, de HAZSLINSZKY hű maradvány az 1. kiadáshoz és saját conservatív felfogásához, azt még sem fogadta el. Pedig LINDBERG De Tort. et cet. Trichost. eur. 233. már 1864-ben kimutatta ez alak faji önállóságát s azt *Tortula lamellata* LINDB. néven írta le. Utána SCHIMPER is önálló fajnak tekintette s annak tekintik az újabb szerzők valamenynyien. BOULAY i.m. mint *Pottia*-fajt írja le, JURATZKA a *Pterigoneurum* JUR. (nem „*Pterigynandrum*“) genusba állítja.

112. a *Pottia minutula* leírása végén ezt olvassuk: „... tompán kúpos kupakkal is terem, ekkor *P. Starkeana* HEDW. a neve“, a 113. pedig az *Anacalypta Starkeana* leírása végén ez áll: „Feleserélhető a *Pottia minutula* azon alakjával, melynek kupakja kúpos de nem árvégű“. Ebből az látszik, mintha HAZSLINSZKY ama téves nézetben volna, hogy *P. Starkeana* és *Anacalypta Starkeana* két különböző alak. Hogy volna, kérem, a „tompán kúpos kupaku“ *P. minutula*-nak „*P. Starkeana* HEDW.“ a neve?! *P. minutula* (SCHWAEGR.) BR. EUR. rendszeren domborúkúpos, rövid hegyű kupakkal bír. („Árvégű“-nek a kupak nem mondható.) Jelentkezik azonban sokszor tompán kúpos kupakkal is — egyszerű „forma“ ez, melyet külön névvel s épen fajnévvel jelölni: nem HEDWIG-nek, de még napjainkban sem jutott eszébe senkinek. Mi hát voltaképen az a „*Pottia Starkeana* HEDW.“? Felelet: egy nomenklaturai képtelenség. HEDWIG-nél ilyen név nem fordul elő, hanem igenis előfordul ez: *Weisia Starkeana* HEDW. Stirp. crypt. III. 83 és Spec. musc. 65. E névvel pedig HEDWIG nem más fajt jelölt, mint azt, melyet

később C. MÜLLER Syn. I. 547 a *Pottia* genusba állított e néven *P. Starkeana* C. MÜLL., melynek synonymja *Anacalypta Starkeana* FÜRNR. in *Flora* XII, NEES et HORNSCH. Bryol. Germ., Br. et SCH. Bryol. europ., SCHIMP. Syn. ed.1. S ez utóbbi néven írja le ugyancsak a HEDWIG-féle fajt — maga HAZSLINSZKY is a 113 l.

A *Leptotrichum* genus fajai úgy össze-vissza vannak hányva (119. és 120.) hogy p. a kétlaki *L. vaginans* az egylaki fajok társaságába került, holott a természetes rokonság a hozzá egészben nagyon közel álló, kétlaki *L. tortile* mellett jelöli ki helyét. Hiszen oly közel áll e két alak egymáshoz, hogy p. LINDBERG az elsőt az utóbbi varietásának tekinti.

Trichostomum rigidulum SMITH SCHIMPER Syn. ed.2-ban mint *Barbula rigidula* van leírva. Ezt az áthelyezést megemlíti ugyan HAZSLINSZKY (121), a nélkül hogy követné, de a *T. convolutum* BRID. leírásánál (122) megjegyzésre méltónak nem találja, hogy azt SCHIMPER Syn. ed.2. szintén áthelyezte a *Barbula* genusba s ott a fajnévre nézve LINDBERG által kiderített prioritást elismerve, *B. atrovirens* (SMITH) SCHIMP. néven írja le. Ez utóbbi fajjal megesett HAZSLINSZKYN az a tévedés is, hogy különböző nevek alatt kétszer írja le, még pedig *Trichostomum convolutum* BRID. néven a 122.l. és *Barbula nervosa* MILDE néven a 129. Igaz, hogy a két leírás tartalmilag különböző, de adataiban, leszámítva a levélalakra vonatkozó eltérést, inkább egymást kiegészítő, mint egymásnak ellenmondó. Legyen azonban bárminő, tény az hogy *T. convolutum* BRID. és *B. nervosa* MILDE synonymok (v.ö. magán MILDÉ-n Bryol. siles. 112. kezdve, az összes szerzőket.) E fajt HAZSLINSZKY (129) a *Convolutae* sectióba osztja: tekintettel vastag levelére meg lehetett volna tartani a számára a *Crassicostatae* sectiót. Alig hiszem hogy eszébe jutna valakinek a *B. atrovirens*-t kevésbé, legfennebb egy félszer tekeredett peristom-fogaival, abban a sectióban keresni, melyről a 128.l. adott jellemzésben ezt olvassa: „A fogüstök . . két-sok tekervénnyel“, a „csoport“-kulcsban (124.) pedig ezt: „több mint 3 a tekervény“!

HAZSLINSZKY (146.) a *Rhacomitrium heterostichum* (HEDW.) BRID.-hez mint synonymot csatolja a *Rh. alopecurum* BRID.-t; a miben kissé talán túloz fajösszevonásával. A Bryol. eur. szerzői és Syn.-ában SCHIMPER is az utóbbi alakot az előbbi varietásának tekintik s mint olyat írják le pl. BOULAY, JURATZKA is. A kettő azonosításáig azonban egyik sem megy. Sőt LINDBERG a *Rh. alopecurum*-ot határozottan önálló fajnak tekinti s mint ilyet sorolja fel újabban e néven: *Grimmia affinis* (SCHLEICH.)

LINDB. Musc. Scand. 29. (*Trichostomum affine* SCHLEICH. ugyanis nomen antiquius).

A *Hedwigia ciliata* (DICKS.) EHRH. (nem „DILL.“) leírásában (147.) ezt olvassuk: „Nedves árnyékos helyen szárai felállók; levelei a csúcsukig chlorophylltartalmúak. Ez a γ *integrifolia* P. D. B.“ Téved HAZSLINSZKY. A *H. integrifolia* PAL. BEAUV. Prodr. 60. ugyanis nem tartozik a *H. ciliata* alakkörébe, attól az teljesen külön álló faj = *Gymnostomum imberbe* SMITH Engl. Bot. t. 2237. (v.ö. BRID. Bryol. univ. I. 118.) Ez az az alak, melyre a Bryol. eur. szerzői a *Hedwigidium* BR. EUR. genust alapították és *Hedwigidium imberbe* (SMITH) néven írták le. Ezt bizonyára esze ágában sem volt HAZSLINSZKY-nek a *Hedwigia ciliata* alá vonni, annyival kevésbé minthogy azt hazánkban tudtomra legalább, sehol sem gyűjtötték eddigelé. Az a növény melyet HAZSLINSZKY tévesen *H. integrifolia* PAL. BEAUV. névvel illet, aligha lesz egyéb mint a *H. ciliata*-nak azon alakja, melyet SCHIMPER var. δ *viridis* néven ír le Syn.-ában. Ugyanazt az alakot közöltem én is Erdélyből. (V.ö. Bryol. jegyz. Erd. Muz. Egl. Orv.-természett. Ért. 1884. 131.)

HAZSLINSZKY a *Zygodon* HOOK. et TAYL. genust kitörli hazai floránkból, a mennyiben annak egyik, Dalmatiából ismert képviselőjét, a *Z. viridissimus* (DICKS.) BRID.-t, mint *Amphoridium*-fajt írja le (149.). Miért nem törülte ki inkább az *Amphoridium* SCHIMP. genust? Ezt több joggal tehetette volna, mint-hogy *Amphoridium* mint mohgenusnév, a prioritás elvénél fogva úgy sem tartható fenn, mivel azt a nevet MASSALONGO már SCHIMPER előtt egy zuzmógenusnak adta volt. (LINDBERG az *Amphoridium* SCHIMP.-t újabban a régi *Anoetangium* HEDW.-gel helyettesíti, az *A. compactum* (SCHLEICH.) SCHWAEGR.-t pedig mint *Pleurozygodon* LINDB. fajt sorolja fel.) Hogy minő indok vezethette HAZSLINSZKY-t arra, hogy a *Z. viridissimus*-t a tarthatatlan *Amphoridium* SCHIMP. alá helyezze át, nem bírom megérteni. De ha már erre határozta magát, az *Amphoridium* jellemzését okvetetlenül úgy kellett volna módosítania, hogy abba tisztességesen bele illjék a *Z. viridissimus*. E fajnak ugyanis csak az alján gyökszöszös a szára és tokja a növény természetéhez mérten inkább hosszú nyelű; míg a genus-jellemzésben (148.) a szárról ez van mondva „végig gyökszösz borítja“, a tokról pedig hogy „igen rövid nyelű.“

Tayloria serrata γ *tenuis* BR. EUR. és SCHIMP. Syn. ed. 1. a Syn. 2. kiadásában vissza van helyezve faji rangjára, mint *T. tenuis* (DICKS.) SCHIMP. HAZSLINSZKY a SCHIMPER régibb állás-

pontját foglalja el, a midőn ezt az alakot (164.) mint varietást írja le.

Ugyanez az eset a *Bryum erythrocarpum* γ *murorum* és δ *turfaceum* SCHIMP. Syn. ed. 1. alakokkal is (178.), a melyeket a Syn. ed. 2. szintén visszahelyezett faji rangjukra, még pedig az elsőt *B. murale* WILS., az utóbbit *B. Klinggraeffii* SCHIMP. néven.

Bryum atropurpureum BR. EUR. (an WEB. et MOHR?) alá tévedésből kerülhetett a 179. megint egy „ β *turfaceum* SCHIMP.“ E fajnak ily nevű varietása SCHIMPER-nél nem fordul elő és JURATZKA Pöstyén m. határozottan a *B. Klinggraeffii* SCHIMP.-t szedte.

Miután SCHIMPER a *Bryum Ludwigii* SPRENG. eredeti termőhelyén SENDTNER által gyűjtött példányokban a *Webera Breidleri* JUR.-t ismerte fel: jónak látta az 1876-ig közhasználatban volt neveket a Syn. 2. kiadásában megváltoztatni oly módon, hogy a *W. Ludwigii* SCHIMP. Coroll. et Syn. ed. 1. (= *Br. Ludwigii* BR. EUR.) fajnevet *W. commutata* SCHIMP., a *W. Breidleri* JUR.-t pedig *W. Ludwigii* (SPRENG.) SCHIMP. nevekkal cserélte fel. LIMPRICHT Kryptogamenfl. Schles. 421. jobbnak látja az azelőtt használt nevekkal maradni. Laubmoosflorájában JURATZKA is azokat tartja fenn; BOULAY ellenben Musc. France a Syn. ed. 2. neveit fogadja el. LINDBERG Musc. Scand. a *W. Ludwigii*-t *Pohlia commutata* (SCHIMP.) névvel helyettesíti; míg KINDBERG-nek Die Arten Laubm. Schwed. u. Norw. (1883) a *B. Ludwigii* SPRENG. mellett mint synonym áll *W. commutata* SCHIMP. Syn. ed. 2. — Ilyen össze-vissza küszált synonymia mellett nagyon természetes, hogy ha H. a 174. l. 9. sz. a. leirt *Webera*-faj nevét röviden csak így említi „*W. Ludwigii* (SPRENG.)“ a nélkül hogy a mellett a Bryol. eur.-t vagy a Syn. valamelyik kiadását idézné: abból mai napság lehetetlen megtudni, hogy a kérdéses két faj közül voltaképen melyikről van szó. A leírás maga úgy találom jól megegyezik azzal, melyet LIMPRICHT i. m. 134. a 227. sz. fajról ad, az pedig nem más mint *W. Ludwigii* SCHIMP. Syn. ed. 1. = *W. commutata* SCHIMP. Syn. ed. 2. Hogy azonban miként állhat HAZSLINSZKY-nél e faj diagnosisa után *W. Breidleri* JUR. mint synonym, azt már teljességgel nem bírom megfejtani. Annyi bizonyos, hogy hiba volt így összezavarni e két érdekes és meglehetősen ritka fajt, — annál nagyobb hiba, mert mind a kettő hazánk területéről is ismeretes. Mindkettő jelezve van JURATZKA Laubmoosflorájában Erdélyből, röviden így: „Im Kerzeschoarer Geb. (BARTH)“ Erre vonatkozólag BARTH levélbeli közleménye nyomán megjegyzem, hogy ő a *W. Breidleri*

JUR-t 1871 aug. havában a Negoi-on, a fenyőrégió felett kb. 6000' magasságban palasziklákon gyűjtötte, hol e faj nem ritka; míg a *W. Ludwigi*-t ugyanakkor ugyancsak a Negoi-on szedte, de kb. 2000'-bal alább, az alsó fenyőrégióban, sziklás legelőkön és útakon. (Ez utóbbi fajt ki is adta BARTH Kryptog. Herb. n. 75.) H. sem pontosabb lelethelyet, sem BARTH nevét, mint gyűjtőét nem említi.

HAZSLINSZKY nyugodt lélkismerettel adott helyet a hazai mohflórában a *Bryum canariense* BRID. fajnak, a melyet pedig a Szent István birodalma területéről még eddigelé senki sem látott. Azokon a Dalmátiai helyeken, melyeket HAZSLINSZKY a *B. canariense* termőhelyeiül sorol fel (182.), EM. WEISS nem a BRIDEL-féle fajt, hanem határozottan a *B. provinciale* PHILIB.-et gyűjtötte. Honnan hát e tévedés? Felelet: SCHIMPER tévesen a Syn. 1. kiadásában azonosította a kettőt egymással és HAZSLINSZKY a Syn. ed. 1. téves álláspontján maradt. SCHIMPER helyre igazította tévedését a Syn. ed. 2-ben, hol a kettőt mint egymástól teljesen különböző fajokat írja le: ez azonban elfutotta a HAZSLINSZKY figyelmét és így történt, hogy ő a BRIDEL-féle fajt honpolgárként mutatja be s ahhoz a *B. provinciale* PHILIB.-et mint synonymot csatolja. Nem mondom hogy újabb időben nem merülnek fel hangok e két alak közelebbi viszonyba hozatala mellett (v.ö. BOULAY Musc. France 272 és VENTURI et BOTTINI Enum. crit. Muschi ital. (1884) 137), de a kettőt egymással egy sem azonosítja s nem is azonosíthatja.

A *Timmia bavaria* HESSL.-hez (195.) mint synonym van csatolva *T. megapolitana* HEDW. és nem megfordítva! Ha már azonosnak tartja a kettőt HAZSLINSZKY, hogy követhette el azt a fonákságot, hogy a régibb HEDWIG-féle elnevezés helyett az újabb keletű HESSLER-féle nevet használja?! De ettől eltekintve, nem is azonos a kettő. LINDBERG újabban (Novae de spec. Timmiae observ. Rev. Bryol. 1882. 24) az exothecium sejtjeiben és stomaiban oly különbségeket constatatált közöttük, a melyeknek alapján határozottan külön fajoknak kell tekintenünk. Ha ismeri HAZSLINSZKY a LINDBERG közleményét és maga is utána vizsgál a dolognak, aligha nem ismeri el e felfogás helyességét, valamint aligha kíséri a *T. austriaca* HEDW. fajleírását is (195.) e megjegyzéssel „gyenge faj“.

A *Harpidium* SULLIV. subgenus kidolgozásán meglátszik, hogy HAZSLINSZKY nem vette tekintetbe sem SANIO-nak a Bot. Centralbl. 1880. 1881. és 1883. évfolyamaiban sem RENAULD-nak a Rev. Bryol. 1881. évf. megjelent idevágó tanulmányaikat. Kár

hogy a Syn. 2. kiadását sem méltatta elég figyelemre. Így p. még a *Hypnum aduncum* HEDW. alatt látjuk (249.) mint varietast a Bryol. eur. *H. aduncum* var. *hamatum*-át. Ehhez akar-ná vonni HAZSLINSZKY a *H. revolvens* Sw.-ot is, azt az alakot, melyet az összes újabb szerzők külön önálló fajnak tekintenek s a mely már egy lak i virágzatáért sem vonható a két lak i *H. aduncum* alá. Téves az az állítása is HAZSLINSZKY-nek (249.) hogy a *H. aduncum*-nak általa β , γ és δ alatt leirt varietásai alkotnák a *H. Wilsoni* SCHIMP.-t. Nem így és nem ily egyszerűen áll a dolog, hanem a következőképen: A Southporti főveny-partokon először WILSON által gyűjtött *Hypnum*-ot SCHIMPER egyideig mint *H. Wilsoni*-t önálló fajnak tekintette, de már 1866-ban a Bryol. eur. Suppl.-ában var. *Wilsoni* címen egyesítette a *H. Sendtneri*-vel, egyszersmind azonban e var. *Wilsoni*-hoz vonta a *H. aduncum*-nak a Bryol. eur.-ban e *hamatum* és ζ *giganteum* néven leirtott varietásait. A Syn. 2. kiadásában e két utóbbi varietas megint vissza van vonva, illetőleg együtt képezi a *H. hamifolium* SCHIMP. új fajt, azonban a var. *Wilsoni* mégis úgy van leírva mintha még magában foglalná ama két varietast. A Syn. ed. 2. által okozott e zavart BOULAY Musc. France 58 úgy enyészteni el, hogy a *H. Wilsoni* typusának veszi a Southporti növényt, mely rajzolva van a Bryol. eur. Suppl. III. et IV. t. III. s a *H. Wilsoni* SCHIMP.-t a *H. Sendtneri* alfajának (subspecies) tekinti, LINDBERG Musc. Scand. 33 külön önálló faj-nak. Sem *H. Wilsoni* SCHIMP. inss., sem *H. Sendtneri* β *Wilsoni* SCHIMP. Br. eur. Suppl., avagy Syn. ed. 2. — sem egyik, sem másik, sem a harmadik, nem a *H.* által felsorolt alakokból van alkotva.

Semmi sem mutatja kedvezőtlenebb világításban a faj-összevonás túlzását, mint HAZSLINSZKY-nek ama megjegyzése (250.) mely szeriut „célszerűnek“ tartja e három fajt u. m. *Hypnum intermedium* LINDB., *H. Sendtneri* SCHIMP. és *H. vernicosum* LINDB. „visszacsatolni“ a *H. aduncum* HEDW.-hez! Miért nem csatolja oda HAZSLINSZKY a *H. Kneiffii*-t is? Hiszen SCHIMPER Syn. ed. 2. már megkísérlette ezt s ugyanazt kívánná a következetesség HAZSLINSZKY-től is. LINDBERG kimutatta, hogy a HEDWIG herbariumában *H. aduncum* név alatt a *H. Kneiffii* SCHIMP. fekszik; de azért még mi minden nem kerül még jelenleg is forgalomba a HEDWIG-féle *H. aduncum* cége alatt! A ki már egyszer szerencsésen megkülönböztetett és szabatosan körülírott alakokat erőszakolna vissza a *H. aduncum* alá, az nem tisztázná, hanem növelné a zavart s minden bizonynyal rossz szolgálatot tenne az alakok ismeretének.

A *Hypnum commutatum* HEDW. alakkörére nézve is meghaladott álláspontot foglal el HAZSLINSZKY. A *H. falcatum* BRID., melyet SCHIMPER Syn. ed. 2. 744 maga megvallja a Bryol. eur.-ban és a Syn. 1. kiadásában „erratum“ csatolt a *H. commutatum*-hoz, HAZSLINSZKY-nél (252.) még mint a HEDWIG-féle faj varietasa szerepel. A Bryol. eur. *H. commutatum* γ *fluctuans*-át SCHIMPER a Syn. 2. kiadásában elejti s a helyett a *H. falcatum*-hoz 2 új varietást csatol. Ámde ha elismerjük a *H. falcatum* BRID. faji jogosultságát, akkor szükségképen a *H. commutatum* γ *fluctuans* sem tekinthető többé varietasnak, minthogy folyami lakos létére oly viszonyban áll a törzsalakhoz, mint a *H. fallax* BRID. a *H. filicinum* L.-hez, ez okból LIMPRICHT azt tényleg faji rangra emelte *H. napaeum* néven (Krypt. fl. Schles. 416). Ezt BOULAY Musc. France 47, a *H. irrigatum* ZETTERST.-el és az ő *H. virescens*-ével is azonosítva, a prioritás jogának szem előtt tartásával a ZETTERSTEDT-féle néven mint alfajt rendeli a *H. commutatum* HEDW. alá. — E kérdés különben a ZETTERSTEDT-féle faj egy hazai termőhelyének közlése alkalmából, irodalmunkban is volt már fejtegetve. (V.ö. Bryol. jegyz. Erd. Muz. Egly. Orv. Természett. Ért. 1884. 132—134.)

Hypnum arcuatum LINDB. melyet SCHIMPER Syn. ed. 1. mint var. *hamatum*-ot a *H. pratense*-hez csatolt, a Syn. 2. kiadásában mint önálló faj szerepel. HAZSLINSZKY ebben is a Syn. ed. 1. álláspontját foglalja el (258.), habár az összes újabb szerzők, még a conservatív BOULAY is, ezt az alakot külön fajnak tekintik.

Mint fennebb jelzém, HAZSLINSZKY a *Hypnum Kneiffii* SCHIMP.-t megtartja faji rangján (248.), míg SCHIMPER Syn. ed. 2. ezt az alakot mint varietást állítja a *H. aduncum* HEDW. alá, miből kitetszik, hogy HAZSLINSZKY fajösszevonó elve keresztülvitelében a lombosmohoknál sem járt el elég következetesen. Mutatja ezt az is, hogy a *H. dolomiticum* MILDE-t, mely oly közel áll a *H. fastigiatum* BRID.-hez, hogy azt p. BOULAY a Bryoth. eur. n. 695. a. maga MILDE által közölt hiteles példányok alapján ez utóbbi faj egyszerű formájának tekinti: H. mint külön fajt írja le (259). Mi tartotta vissza attól, hogy legalább varietasi rangra ne degradálja? Ott volt a jó példa előtte, maga is idézi *H. fastigiatum* var. *dolomiticum* MOLENDO Musc. Tirol. no. 46.

A *Limnobium* (BR. EUR.) SCHIMP. subgenus kidolgozásánál jó hasznát lehetett volna venni F. RENAULD tanulmányának: „Notice sur la sect. *Limnobium* du genre *Hypnum*“. Rev. Bryol. 1883. 41—52. De ha csak SCHIMPER Syn.-ának 2. kiadását méltatja is szorosabb figyelemre, aligha fog megtörténni p. az,

hogy a *Hypnum molle* DICKS.-nal azonosítsa a *H. dilatatum* WILS.-t. Ez utóbbit a szerzők sokáig összetévesztették a *H. molle* DICKS.-nal, össze a *H. alpestre* SW.-al, sőt azzal az alakkal is, melyet SCHIMPER Syn. ed. 2. 777 mint új fajt ír le *H. alpinum* SCHIMP. néven. E tévedésben osztoztak a Bryol. eur. szerzői is. SCHIMPER maga tisztázta a dolgot a Syn. 2. kiadásában; RENAULD (i. h.) pedig pontosabban megjelölte az egyes alakok differentialis jellegeit. HAZSLINSZKY könyvében (262 és 263) a 39. és 40. sz. *Hypnum*-fajok leírásából fájdalom még a régi zavaros felfogás tükröződik vissza. A *H. molle* DICKS. néven adott fajleírás meglehetősen illik, nem a *H. molle* DICKS.-ra hanem a *H. dilatatum* WILS.-ra; hogy a *H. alpestre* SW. címen adott leírás a *H. alpestre* és *molle* fajok közül melyikre illik kevésbé, nem tudom, azt azonban merem állítani, hogy a *H. alpestre* SW.-ra semmiként sem talál.

HAZSLINSZKY a *Hypnum illecebrum* SCHWAEGR.-t a Bryol. eur. *Scleropodium* genusából a *Hypnum* genushoz visszacsatolva, a *Calliargon* SULLIV. subgenusba a *H. Schreberi* WILLD. és *H. purum* L. közé helyezi (265). Alig hiszem, hogy illő helyet jelölt volna ki e különben sokat hányatott mohnak. — BOULAY megtartja a *Scleropodium*-ot mint subgenusát a *Hypnum*-nak; LINDBERG is azt teszi, de ő e subgenus alá helyezi a *H. purum*-ot is.

A *Sphagnum Girgensohnii* RUSS. a 272. mint varietasa szerepel a *Sph. fimbriatum* WILS.-nak, holott azt Russow már 1865-ben (Beitr. Kenntn. Torfm. 46) fajilag elkülönítette ettől s mint önálló fajt fogadta el maga SCHIMPER is Syn. ed. 2. Annak tekintik: PIRÉ, LIMPRICHT, BRAITHWAITE, WARNSTORF és újabban LINDBERG is. A 272. végén elsorolt lelethelyeket illetőleg megjegyzem, hogy a Russow-féle faj a sokkal gyakoribb, így ide tartoznak a Kárpátokon talált növények, Erdélyből eddig elé csak a Szent-Anna tava mellől (leg. BARTH), ismeretes a *Sph. fimbriatum* WILS.

A *Sphagnum cuspidatum* EHRH. mellett már BRIDEL mint külön fajt írta le Észak-Amerikából a *Sph. recurvum* PAL. BEAUV.-t. SCHIMPER előbb (Entw. gesch. Torfm. és Syn. ed. 1) egyesítette a kettőt, de később (Syn. ed. 2) ő is rájött, hogy azok csakugyan különböző fajok; hogy továbbá az a kép melylyel ő Entw. gesch. Torfm. tab. 16. a *Sph. cuspidatum* törzsalakját akarta ábrázolni, voltaképen nem az EHRHART-féle faj mása, hanem a *Sph. recurvum* PAL. BEAUV.-é s hogy végül ez utóbbi fajnak synonymja *Sph. Mougeotii* SCHIMP. in MOUG. et NESTL.

Stirp. crypt. no. 1036. HAZSLINSZKY SCHIMPER korábbi téves állásponjtján maradvá, tévesen az EHRHART-féle fajhoz akarja idézni (273). SCHIMPER idézett tábláját és mint e faj synonym-jait jelzi *Sph. Mougeotii* SCHIMP.-t és *Sph. recurvum* PAL. BEAUV.-t. Ehhez járul még az a kellemetlen tévedés is, hogy *Sph. cuspidatum* EHRH. címen nem e fajnak, hanem a *Sph. recurvum* PAL. BEAUV.-nak adja a diagnosisát. Igaz, hogy e diagnosis LIMPRICHT-nél (Krypt. fl. Schles. 223) *Sph. cuspidatum* EHRH. után áll, de pótlólag megjegyzi LIMPRICHT (427) hogy *Sph. recurvum* PAL. BEAUV. = *Sph. cuspidatum* EHRH. Krypt. fl. Schles. E helyreigazító megjegyzés elfutotta a HAZSLINSZKY figyelmét. — Kapcsolatosan megjegyzem, hogy a leírásban tévesen áll „egylaki“, minthogy sem a *Sph. cuspidatum* sem a *Sph. recurvum* nem egylaki, hanem mindkettő: kétlaki. (V. ö. SCHIMPER Syn. ed. 2. 831 a *Sph. recurvum*-hoz adott utolsó megjegyzést).

A leírásokban ama hiányok, melyekkel találkozánk itt-ott a májmohoknál, előfordulnak a lombos mohoknál is. Hol karakteristikus jellegek maradtak ki, hol meg újabb vizsgálati eredmények vannak tekinteten kívül hagyva. Néhol zavarosak, nem mindig elég szabatosak, sőt helylyel-közzel épen téves adatokat is tartalmaznak. A fajjellemzésekben általán kevésbé vannak méltatva a LORENTZ kezdeményezése nyomán oly szép sikerrel tanulmányozott s rendszertanilag is értékesített finomabb anatómiai viszonyok. Az igaz, hogy ezek többnyire csak olyan erősebb nagyítás mellett észlelhetők, a melyet HAZSLINSZKY (90. 3.s.) „a mohok vizsgálatánál szokatlan-
nak“ mond. A spórákról csak elvétve van szó, méretekben kifejezett nagysági viszonyaikról pedig sehol. Megezik, hogy a fajdiagnosisok nincsenek összhangban — sőt az is, hogy határozott ellenmondásban vannak a genusdiagnosisokkal vagy a jelkulcsokkal.

A mondottak igazolása, a részletes rendszertani kidolgozásra vonatkozó előbbi észrevételeimmal kapcsolatosan tett pár megjegyzés mellé, elég lesz az itt következő megjegyzéseket illetőleg észrevételeket csatolnom.

A nélkül, hogy szörszálhasogatásba akarnék elegyedni — habár tudományos fogalmi meghatározásokat szabad lenne talán a legfinomabb elemzésnek is alávetni — csak azt kérdem mindjárt a Zárttermésűek jellemzését illetőleg (77.), hogy ebből: „A tokocska érett korában zárt, megérése után azonban szabálytalanul felnyílik (többnyire falának elkorhadása következtében)“ — ebből, mondom, lehet-e ugyanazt érteni, a mit

világosabban és határozottabban talán ilyenformán kell vala kifejezni: „A tok nem nyílik kupakkal, hanem a megérett sporák a tokfal szabálytalan megrepedése vagy elkorhadása következtében szabadulnak ki belőle“? Avagy ha az *Ephemerum* genus jellemzésében ezt olvassuk: „A virágokban vagy archeoniumok vagy antheridiumok fejlődnek“ (77.) vajon ebből magából tudni fogjuk-e, hogy itt voltaképen kétlaki virágokról van szó?

Az *Ephemerum* diagnosisából kimaradtott egyik legcharakteristikusabb jellege: az állandó protonema; viszont ezzel szemben a *Physcomitrella* jellemzésében (78.) szintén nincs kiemelve, hogy ennél megeltűnik a protonema a tokérés előtt.

A *Phascum* genus levélszövege (80.) így van leírva: „A levélszövet kerekded-hatoldalú chlorophyllidus sejtékből áll, melyek a levél felső részében kisebbek.“ Hogyan illik ez a levélalj sejtjeire, melyek épnégyszögűek vagy hatszögű-épnégyszögűek és hyalinek vagy chlorophyllszegények? — Aztán az nem áll, hogy a *Phascum* genus „csak a szájpárkányzat hiánya választja el a *Pottia*-nemtől“; hiszen p. a *Phascum bryoides* Dicks.-nak világosan felismerhető, bár csökevényes peristomja van és másfelől nem egy *Pottia*-fajnál teljesen hiányzik a peristom: hanem igenis elválasztja a leváló kupak hiányá. A *Ph. rectum* WITTH. p. differentióldott kupakot mutat ugyan, de az nem válik le. A *Phascum bryoides* Dicks. levelei nem „sima felszínűek“ (81.), ellenkezőleg: a felső levelek mindkét lapjukon szemölcsök.

Pleuridium alternifolium (KAULF.) BR. EUR. nehezen különböztethető meg a *P. subulatum* (L.) BR. EUR.-tól; biztos, mondhatni egyetlen differentialis jellege virágzatában rejlik, melyet fiatalabb növényeken is sokszor csak hosszas keresés után, nagyon idős példányokon pedig épen nehezen sikerül megállapítani. És ez a 82. így van leírva: „Egylaki, a mennyiben az antheridiumok a rügyalakú virágok alsóbb leveleinek honaljaiban ülnek“. Hogy az antheridiumok saját fedőleveleik honaljaiban ülnek: attól ugyan ép úgy lehetne kétlaki is, a mint egylaki. És ha a ♂ ivarszervek saját involucrummal bírnak: hol ülhetnének egyebütt mint levelei honaljaiban? Aztán a rügyalakú ♂ virágoknál nem is beszélünk alsó és felső, hanem külső és belső fedőlevelekről. A dolog tényleg úgy áll, hogy a *P. alternifolium* csakugyan egylaki és a rügyalakú ♂ virágok (tehát az antheridiumok fedőleveleikkel együtt!) a szárlevelek, még pedig többnyire az alsóbb szárlevelek hon-

aljában ülnek. Ellenben a *P. subulatum*-nál az antheridiumok a perichaet. levelek honaljában ülnek, meztelenül, azaz úgy hogy saját involucrumjuk nincs. Ennyiben tehát ez utóbbi faj nem „egylaki“ (monoik) hanem synoik vagy helyesebben, a LINDBERG terminológiájával élve: paroik. — Épen azért, mivel oly nehezen különböztethető meg e két faj egymástól, megérdemelte volna a fáradságot ama csekélyebb értékű különbség kiemelése is, melyet BOULAY (566.) a perichaet. levelek alakjában és szövetében constatált (Musc. France L.).

A *Gyroweisia* subgenus jellemzéséből (85.) kimaradt a legjellemzőbb jelleg a széles tokgyűrű; már pedig: inde nomen.

Az *Anoetangium* SCHWAEGR. jellemzésében (86.) helyén való lett volna kiemelni az oldaltálló termést, mint e paradox genusnak az acrocarp mohoktól eltérő és a pleurocarp mohokkal egyező jellegét.

Az *Anoetangium Sendtnerianum* fajleírásában (86.) ez áll: „A perichaetium levelei hosszú hüvelylyel... birnak“. Mióta van a mohok leveleinek „hüvely“-ök? Értsd: „Folia perichaet. longe vaginantia.“

Alig hiszem hogy valaki a *Dicranella Grevilleana* (BR. EUR.) SCHIMP. levélalakjára ismerjen a 92. adott leírásból. E faj levelei aljukkal hüvelyezők ugyan, de nem „hosszúdad-lándzsások“ hanem rögtön áralakúvá keskenyedők.

Barbula squarrosa BRID. (non DE NOT., sed BRIDEL — cf. C. MÜLLER Syn. I. 601 és LINDBERG De Tortulis etc. 254) oldaltálló s e tekintetben a valódi pleurocarp mohokra emlékeztető gyümölesével annyira kiválik a *Barbula*-fajok közül, hogy LINDBERG már 1864-ben méltán külön genust: *Pleurochaete* LINDB. De Tortulis etc. 253 alapított rá. SCHIMPER is a Syn. ed. 2. elfogadta subgenusul a *Pleurochaete*t. HAZSLINSZKY e kiváló fontos jellegét szóra se méltatta.

A *B. membranifolia* leírásában (130.) ezt olvassuk: „A levél alsó lapján a levélér felső fele szörnemű kiemelkedéseket visel“. Igen, visel a levélér felső fele, a levél felső, helyesebben belső lapján csomóban álló, tagolt, chlorophylldús fonalakat.

A *B. subulata* var. *mucronifolia* jellemzésében (131.) ez áll: „A szájpárkányzatnak csak alsó fele csöves. Minden szervében rövidebb, csak a gyűrűje szélesebb.“ Mit teszen az első mondat? Hát a szájpárkányzatnak a felső fele is lehet csöves? Úgy hiszem azt akarja mondani HAZSLINSZKY, hogy a peristomnak csak fele része csöves és p. nem „kéthar-

ma da", mint a „tőalak“-nak melynek diagnosisában (130.) az „alsó“ jelző a „kétharmad“ előtt szintén zavaró. Hiszen a *Syn-trichia* subgenus jellemzésében (130.) már előre van bocsátva hogy a szájpárkányzat alja csöves. — De hát aztán mit tesz ez: „Minden szervében rövidebb“? Mi rövidebb: a növény vagy a szájpárkányzat? Melyek azok a rövidebb szervek? SCHIMPER Syn.-ában ez áll: „Capsula brevius pedicellata, ipsa brevior, operculo brevior“. Ezek tehát a rövidebb szervek.

A *Barbula papillosa* (WILLS.) C. MÜLL. „csirarügyei“ (propagula) a levélnek nem „alsó“ (v.ö.132) hanem felső lapján és nem „oldalt“ hanem az ér hosszában, a levél csúcsa felé vannak elhelyezve.

Az *Eurhynchium* genus V. csoportjába foglalt fajok tévesen vannak egylakiaknak jelezve úgy a 236.l. mint a fajok jelkulusában (231.) is, kétlakiak azok.

A *Hypnum Heusteri* JUR.-ról azt mondja HAZSLINSZKY (259.) hogy „termése ismeretlen“ s azt is hozzá teszi, hogy „archegoniumai melyek ismeretesek, terméssé nem fejlődnek“. Igaz, hogy hazánkban gyümölcsös példányát e fajnak még nem kapták, de kapták másutt; így p. BOULAY szedte 1877. Franciaországban s még előbb MOLENDO Karinthiában. SCHIMPER a Syn. ed. 2. mint ismeretlen gyümölcsű fajt írja le, de a gyümölcs leírását LIMPRICHT Kryptogamenfl. Schles. 71. után könnyű szerrel s a jövő kutatások érdekében haszonnal közölhetette volna H.

Az *Andreaea* genus jellemzésében (269.) nem említi HAZSLINSZKY a levélsejteknék erősen megvastagodott falát. — Az eres-levelű *Andreaeáknál* a virágok leveleinek, különösen a perichaetium belső leveleinek összehasonlító tanulmányozása újabb differentialis jellegeket szolgáltatott, melyek annyira használhatóknak bizonyultak, hogy ezen az alapon pl. LIMPRICHT nemcsak az *A. frigida* HÜBEN.-t (= *A. rupestris* var. *grimsulana* BR. EUR) megint önálló faji rangra emelte, hanem egy egészen új fajt is állított fel *A. commutata* (újabbán *A. Huntii*) LIMPR. néven (v.ö. Einige neue Arten und Form. Laub- und Leberm. 61. Jahresh. Schles. Ges. 1884. S.A. 18—19). Azért a perichaet. levelek szerkezete, a mennyiben t. i. 1885-ig is ismeretes volt, az egyes fajok leírásánál több figyelmet érdemelt volna a HAZSLINSZKY részéről. A könyvében tárgyalt 6 *A.*-faj közül csupán egyetlenegy, az *A. crassinervis* BRUCH leírásában (270.) emlékszik meg a „buroklevelek“-ről, de ott sem elég szabatosan: „A buroklevelek felálló, csúcsukban mutatkozó érrel“ — igen a külsők, a belső perichaet. levelek azonban eretlenség.

De elég ebből ennyi.

Hadd zárjam be e megjegyzéseket a leírásbeli ellenmondások meg a faj- és genusediagnosisok illetőleg jelkulcsok közötti dissonantia pár esetének bemutatásával.

Mit teszen a *Dicranella varia* (HEDW.) SCHIMP. leírásában (93.) e kifejezés: „A szájpárkányzat vastagabb mint a tokcska“? Azt tudom, hogy e fajnál a tok a nyílása alatt végre összeszűkül; azt is tudom, hogy a Székely kancsó a szájánál szélesebb vagy tágasabb, mint a szája alatt: de hogy mi módon lehetne a peristom „vastagabb“ mint a tok, azt nem értem.

HAZSLINSZKY szerint (95.) a *Dicranum Starkei* W. et M.-nál „az antheridiumok a pistillidiumok alján állnak“. Állnak bizony a ♂ virágok a ♀ virágok közelében, illetőleg ezek alatt. Non est idem.

A *D. elongatum* SCHWAEGR. leírásában (99.) lehetett volna kiemelni a gyepek jellemző tömörittségét, úgyszintén a nagyon tömött gyökszöszet is. E fajra nézve jellemzőnek találja HAZSLINSZKY a peristom-fogak „keresztpántjait“ és „a fogak hosszában elvonuló vékony csíkokat“ is. Egyik sem különös faji jelleg, mindkettő általános jellege a *Dicranum*-genus peristomjának (v.ö. PHILIBERT tanulmányát a peristomról Rev. Bryol. 1884. 66).

A *Leucobryaceae* rend jellemzéséből (104.) fontos jelleg maradt ki, t. i. a levélsejtek dimorphismusa.

Ha a *Fissidens*-levél képződésének morfológiai magyarázatába nem ment bele HAZSLINSZKY, sőt azt érinteni sem tartotta szükségesnek — a mi a végén egy floraműben nem gáncsolható — mindenesetre szabatosabb és kimerítőbb leírását adhatta volna a levél alkotásának, mely a mohok körében egyedül álló. A leveleknek 105. „hátukon lemezképű élük van“. — Él, mely lemezképű? Nem tudom elképzelni.

Pottia intermedia (TURN.) FÜRN. gyakran jelentkezik oly tokokkal, melyeken halvány töredékek jelölik a peristomot. Sőt JURATZKA Laubmoosfl. Oest.-Ung. 93. a csökevényes peristomot mint e fajnak a *P. truncatá*-tól megkülönböztető egyik állandó jellemét emeli ki. Indokolható-e tehát, hogy arra HAZSLINSZKY egy var. „*ciliatá*“-t alapít (112.) e jellemzéssel: „Megegyezik a tőalakkal, de a szájpárkányzat hártýakarimája pillás“? Vagy talán valami egyéb az a „pillás hártýakarima“, mint a gyakran észlelhető csökevényes peristom?

Az *Anacalypta Starkeana* leírásában (113.) olvassuk: „Az antheridiumok a végső levelek honaljában, egymagában azaz paraphysisek nélkül állnak.“ Állnak bizony egymagukban, de paraphysisek és perigon levelek nélkül az üstöklevelek egyikének honaljában.

A *Didymodon tenuirostris* (HOOK. et TAYL.) WILS. (= *D. cylindricus* BR. EUR.) levélsejtjei a 115. l. olvasható leírás szerint „az elmosódó aljúgokban négyzetesek, bibircsósak“, tényleg azonban épnégyszögűek és simák, négyzetes-kerekdedek és bibircsósak pedig igenis a levél csúcsa felé.

Hogy a *Didymodon luridus* HORNSCH.-nak „különvált antheridium- és archegonium virágai“ vannak (115.) még koránt sem teszi azt, hogy a növény kétlaki, e faj pedig az. Továbbá egyik karakteristikus jellegét képezi e fajnak a levelek sejt-hálózata, melynek sejtjei majdnem mind egyforma kerekded-négyzetesek, nagyon vastagfalúak s csupán a levelek legalján valamivel lazábbak és hosszabbak. Erről ugyan nem épen hű képet ad H. midőn a 116. a levelekről szólva ezt mondja „Aljúkat téglalakú s négyzetes, csúcsokat igen apró sejtek alkotják“.

A *Barbula* genus *Aloidella* sectiójának jellemzéséből (124.) jellemző bélyeget felejtett ki HAZSLINSZKY, értem a levelek felső lapján levő lemezszerű, chlorophylldús sejtfonalakat, melyek nemcsak a 2. sz. *Barbula*-fajnál vannak meg, hanem megvannak az 1. és 3. számunál is. És e jelleg annál inkább megérdemelte volna a tekintetbe vételt minthogy e sectio fajait úgy mint a *Polytrichum*-okat már a levelek keresztmetszetéről jól meg lehet különböztetni egymástól — a mint arra LINDBERG figyelmeztetett *Musc. Scand.* 20; ugyanő u. o. azt is megjegyzi hogy az *Aloidellák* nem egyévi — vagy a mint H. mondja: „egy-nyári“ — mohok, hanem „innovando perennes vel saltem biennes“

A „*Grimmia*-félék“ jellemzésében (132.) azt mondja HAZSLINSZKY: „A szájpárkányzat egyszerű stb.“ és nyomban rá hozzá teszi: „a fogsoron belül még serteképjű halvány fogak mutatkoznak“. Hiszen akkor a peristom nem egyszerű hanem kettős! Pedig e rendben a peristom hol egyszerű hol kettős, hol meg — az igaz hogy ritkán — hiányzó.

Az *Orthotrichum pallens* BRUCH leírásában (154.) azt mondja HAZSLINSZKY, hogy e faj „belső szájpárkányzata nyole síma pillából áll“, négy sorral alább pedig hogy a „pillák száma 8 vagy 16“. Ugyane faj leírásában olvassuk a 2. sorban, hogy tokja „a levelek fölé emelkedő“, a 9. sorban pedig hogy „tokocskái a levelek közt ülnek“. (Ez utóbbi passus

előtt mit jelentsen ez: „*O. pallens* BRUCH és *O. Rogeri* BRID.“? (Alakjuk és helyök után azt lehetne gondolni, hogy synonymák, a mi természetesen ép oly képtelenség volna, mint a $= a + b$.) Az *Orthotrichum*-ok variabilitása, párosulva a köztük könnyen történhető hybrid-képződéssel, e nem némely fajainak egymástól való éles elkülönítését annyira megnehezíti, hogy a meghatározás sokszor még a leggondosabban készült leírások alapján is biz' alig eszközölhető. Mire mehet a kezdő ilyen ellenmondó adatokat tartalmazó leirással?!

Az *Eugymnostomum* subgenust „állandó gyűrűvel“ jellemzi sz. (85.) és a *Gymnostomum rupestre*-ről, melyet ide soroz, azt mondja „Gyűrűje nincs“.

A *Dicranella Grevilleana*-t a diagnosisban (92.) két lakinak, ellenben a fajok jelkulsában (91.) egy lakinak mondja.

A *Leptotrichum homomallum* (HEDW.) HAMPE (non SCHIMP.) (119.) peristomfogairól helyesen az van mondva, hogy aljukon „körszalag nincsen“. Ellenben a *L.* genus jellemzésében (118.) a fogak „külön körhártyából emelkednek“. A mit a genusjellemzésben „körhártyá“-nak, a fajok leírásában pedig „körszalag“-nak nevez szerző — az voltaképen ugyanaz t. i. a membrana basilaris (SCHIMP.).

A *Barbula* „csoport“-kulsában (124. 10. sor) az *Unguiculatoe*-ről ez áll: „A szájpárkányzat alján igen keskeny hártya van“, de alább (4.s.alulr.) a sectio jellemzésében „a szájpárkányzat alján nincsen hártya“. De ezzel nincs vége az ellenmondásnak s a kezdő elképzelhető zavarának, mert e sectio tagjai között a *B. vinealis*-, *insidiosae*- és *gracilis*-nél „észrevehető körlemez“ről és „öt sejt sorból alakult körszalag“-ról (126.), illetőleg (127.) szintén „észrevehető körlemez“-ről szólnak a diagnosisok. „Hártya“, „körlemez“ és „körszalag“ itt is = membrana basilaris.

A „*Grimmia*-félék“hez adott nemek jelkulsában (132.) szó van a *Hedwigia* „levélere hátáról“, ellenben a genusjellemzés a (147.) a leveleket „értelenek“-nek mondja. Ugyane jellemzés szerint a levelek „szálasok“, míg 3 sorral alább a *G. ciliata* levelei „tojásdad vagy hosszudad aljból lándzsások“. Lehetséges-e itt eligazodni?

A 20. és 21. sz. *Hypnum*oknál „rövid csőrű kupak“-ról, a 22. és 23. sz. „rövid csőrbe kihelyezett“ kupakról, az utóbbi faj β nál „rendszerint csőrös tokocska“-ról van szó, de azért a *H.* genus jellemzésében (245.) mégis „A kupak nem csőrös“.

A *H. rugosum* L. szárai ± szabálytalanul szárnyasan elágazók. A 254. azonban a *Rhytidium* SULLIV. subgenus termete így van jellemezve: „Erős, szabályosan szárnyaságú“, míg a *H. rugosum*-ról, e subgenus egyetlen tagjáról, néhány sorral alább ez olvasható: „Szárai . . . szabálytalanul vagy szárnyasan elágazók“.

VI.

H. a synthetikai tárgyalásmód mellett is méltányos tekintettel van a kezdőkre, a midőn a determinálást analitikai jelkulesokkal igyekszik megkönnyíteni. Épen ezért nem lehet eléggé sajnálni, hogy a jelkulcsok itt-ott téves és a diagnosisoktól eltérő adataikkal nem könnyítik, de ellenkezőleg nehezítik sőt néhol épen lehetetlenné teszik a biztos meghatározást. Aztán minthogy a májmohok általán, a lombosmohok közül pedig épen a fajokban leggazdagabb pleurocarp mohok gyakran steril állapotban kerülnek szem elé: a jelkulcsokban különös tekintettel kellett volna lenni a vegetatív szervekre. És e részben p. a lombosmohoknál jó hasznát lehetett volna venni KINDBERG-nek f. i. m. kívül még „Die Fam. u. Gatt. Laubm. Schwed. u. Norweg.“ (1882) c. dolgozatát is. De sajnálni lehet azt is, hogy a nemek jelkulcsa a nemben leggazdagabb májmoh-családnál (*Jungermanniaceae*) és a fajok jelkulcsa a fajban leggazdagabb s a meghatározás elé legtöbb nehézséget gördítő nemek közül épen a *Scapania*, *Jungermannia*, *Dicranum*, *Grimmia*, *Orthotrichum*, *Bryum*, *Hypnum*, *Sphagnum*-nál hiányzik.

A kezdőnek nagy könnyebbségére szolgált volna, ha úgy a rendek, mint a családok, nemek és fajok főbb jellegeit a nyomtatásban ritkított betűkkel találja. Jó sikerrel alkalmazták e módszert már régibb flora-művekben alkalmazták napjainkban is, a minnek az a haszna is megvan, hogy p. a diff. jellegeknek a diagnosisoktól külön álló megjegyzések alakjában való kiemelését a legtöbb esetben feleslegessé teszi.

Hanem ha ezzel sem könnyített sz. a kezdőn: mennyivel hasonlíthatatlanul inkább megnehezítette könyve használatát az által, hogy nem fordított kellő gondot arra a mi minden tudományos leíró mű használhatóságának első és nélkülözhetetlen kelléke — a gondosan megállapított és következetesen használt terminológiát.

A májmohok *colesulá*-ja (*perianthium*, *calyx*, *Kelch*) H.-nél a legtöbbször e szóval magyaritva fordul elő „burok“ — felfogásom

szerint igen általános fogalom, melynek határozottabb tartalmat talán egy jelzővel lehetne adni ad normam: „termőlevél“, „virág-burok“ stb. A 46. 9. sor a „burok“ mellett már zárjelben áll: „csésze“. Ugyancsak a colesulá-ra használja sz. a „párta“ kifejezést is (30.9.s.) a nélkül azonban hogy valahol jelezné a „párta“ és „burok“ terminusoknak egymással és a colesulá-val való azonosságát. Sőt ellenkezőleg az Ált. Részben 8. a „burok- vagy takaró-levelek“-kel a perichæetium (involucrum, Hüllblätter) van jelölve, nemkülönben a Leiró Részben is mindjárt a májmhrendek jellemzésében (18. 3.s.al. és 19.13.s.fel.) szintén a perichæetium-ra van a „burok“ szó lefoglalva, még pedig a féltréértés kikerülése végett zárjelben mellé tett Latin terminus kíséretében. Ez azonban nem gátolja H-t sem abban hogy a további leírások folyamán „burok“-kal a colesulát jelölje, sem abban hogy viszont a perichæetium-ot a legtöbbször „gallér“ vagy „gallérlevelek“ néven írja le, valamint abban sem, hogy ez utóbbi szervre szintén az azonosság jelzése nélkül ezt a kifejezést is használja „murva“ (32.10 s.). E terminologiai zűrzavart teljessé teszik a 19. olvasható következő szavak: „burokkal (involucrum) vagy néha pelyva-alakú pikkelyekkel (perichæetium)“ — a miből természetesen a kezdőknek arra a hamis következtetésre kell jutnia, hogy az Ált. Részben (8.) szerzett okulással és a közhasználattal ellenkezőleg: involucrum és perichæetium két különböző szervet jelentenek.

A lombosmohok legcharacteristikusabb szervére, a peristomiumra sz. e Magyar terminust teremtette: „szájpárcányzat“. Nem volna rossz, csak bár következetesen mindig ugyanigy és mindig egyazon szervre használná. De ezt is variálja (v.ö. „fogpárcányzat“ 271. 21. s.), sőt a mi rosszabb „szájpárcányzat“-tal jelzi nem egyszer a toknyílást vagy a tok száját (orificium v. os capsulae) is. Így p. a *Gymnostom. tenue*-ről (85.) ezt írja: „fekete-vörös, igen fénylő szájpárcányzattal“; pedig e fajnak nincs peristomja: „szájpárcányzat“ itt = a tok szája (os). A *Pharomitrium* jellemzésében (110.) ez áll: „tágas szájpárcányzata fogatlan“, azt akarja mondani hogy „capsula macrostoma, gymnostoma“ stb. Hanem azért a „toknyílás“ kifejezést is használja, még pedig helyes értelemben, p. „keskeny toknyílás“ (84.6.s.) — talán inkább s z ű k toknyílás.

A peristom-fogak h a r á n t l e m e z e i (articulationes) = „kereszt-rekeszfalak“ (88. 10.s.alulr.), ellenben 90. 13.s. alulr. „rekeszfogak“ és 104. 18. s. „keresztpántok“.

A fogak o s z t ó v o n a l a (linea divisuralis SCHIMP.) = „hoszszanti rekeszfal“ (151. 18.s.). Hogy volna ez, kérem: „fal“?

Membrana basilaris (Grundhaut) mint már fennebb jelzém, most „hártyakarima“, majd „aljelez“ vagy „körhártya“, sőt „körszalag“ és „körlemez“ vagy csak egyszerűen „hártya“ is.

A lombosmohok *perichaetiuma* = „pólya“ (95. 18. s., 106. 1. s.), *folia perichaetialia* = „pólyázólevelek“ (99. 6. s., 125. 12. s.) és „buroklevelek“ (82. 9. s., 209. 12. és 25. s., 207. 20. s.). Csakhogy „pólya“ terminussal a perigonium-ot is jelzi, p. a 117. 24. s., és ez akkor, a midőn kifejezetten ♂ virágok takarójáról van szó, mint ebben az esetben is, zavart kevésbé okozhat, amde tévedésbe ejt akkor, a midőn a perigon. leveleket az ivar jelzése nélkül írja le mint „pólyázólevelek“-et (129. 12. s. alulr.). Hát még ha az üstök levelekre (f. *comantia*, Schopfbblätter) is használja a „pólyázólevelek“ kifejezést (120. 10. s. alulr.): hogy lehessen e terminuson eligazodni?! Megjegyzem, hogy a ♂ virágok fedőleveleire találjuk e kifejezést is: „murvák“ (174. 13. s. alulr.).

Gyakran olvassuk a levelek leírásában e terminusokat: „árképü“, „árvég“, „árhegy“. „Árképü levél“ = f. *subulatum*. „Árhegy“ = *mucro* (Stachelspitze) p. 103. 9. s. alulr., 111. 26. s.; de 131. 11. s. alulr. = *arista* (Granne). „Árvégü levél“ most = f. *mucronatum* (125. 2. s.), majd = f. *cuspidatum* (125. 13. s.), majd f. *apiculatum* (125. 16. s.).

Bizony kérem nem terminologiai szabatoság a „tokocska csőréről“ beszélni a „kupak csőre“ helyett (v. ö. p. 84. 4. s., 86. 1. s., 256. 2. s.). Hát ez az-e: „Csirasejtjei egysejtűek“ (69. 10. s.)?

Frons (Laub) a májmohoknál = „lomb“, de azért *Jungermanniae frondosae* = „Harasztos *Jungermanniák*“.

Amphigastrium (Unterblatt) = „pálha“, az Ált. Részben mint láttuk = „alszínti levél“.

Calyptra = „fátyol“ a májmohoknál, „süveg“ a lombosmohoknál. Miért? *Calyptra* = *calyptra*, a Németnek is: *Haube* = *Haube*. *Columella* (Mittelsäulchen) = „középszlop“ máj- és lombosmohoknál egyaránt.

Széltében használja sz. a „rece“, (rete, Zellnetz) kifejezést és beszél a rece „horgai“-ról. Minálunk a nők a recét nem horgonként, hanem „szem“-enként olvassák.

A bryológiában úgy, mint az általános növényanatomiában általánosan elfogadott szokás, hogy a sejtek alakját nem térbeli alakjuk szerint, hanem azon sokszög oldalainak száma szerint jelzik, melyet *projectiojuk* ad a mikroskóp alatt. Hiszen ily értelemben, állhat meg csupán a *rece*, *rete*, *Netz* terminus is. Maga sz. is megjegyzi (78. 2. s.) hogy „a bryolog csak a sejtek oldalfalait számolja meg“, de azért a „kerekded-négyszetes“, „kerekded-hatszögü“

„hatoldalú“, „rhombos-hatoldalú“ stb. alakjelzések mellett ilyeneket is használ: „gömbded-kockás“ (126. 16.s.), „hatlapu“ (63. 4.s.), „hexaéderek“ (90. 3.s.) stb. Alig hiszem, hogy e következetlenség itt-ott zavart ne okozna a kezdőnek.

Ugy a máj- mint a lombosmohoknál többször előfordul e kifejezés „egynyári“ = p. a n n u a. Ezzel én, megvallom, sehogy sem tudok megbarátkozni, mert hiszen a mohoknál a fejlődés tetőpontja nem a nyári évszakra esik általában, mint a virágos növényeknél, hogy az év négy szaka közül különösen a nyár után számítsuk életkorukat. Ilyen értelemben nagyon sok mohról inkább azt mondhatnók, hogy „egytavaszi“, másokról hogy „egyőrszi“, néhányról hogy „egytéli“. Különben a virágos növényeknél is az az „egynyári“ kifejezés szorosan véve nem egyéb, mint p a r s p r o t o t o, — tudományvs terminológiában pedig rhetorikai figurának talán még sincs helye; aztán miért is ne fejeznék ki a fogalomnak egész körét, mikor könnyű szerrel tehetjük? Én tehát maradok az egyévi mellett.

Semmi szín alatt nem helyeselhető, hogy v a r i e t á s sz.-nél most „fajta“, majd „alfaj“ úgy a máj- mint a lombosmohoknál. Minő rendszertani zavar keletkezik abból, ha ugyanazon rendszertani csoport ugyanazon műben két különböző néven, most ezen, majd azon említetik! Aztán ha már „alfaj“ is v a r i e t á s t jelent, akkor mi a s u b s p e c i e s ?

VII.

A prioritás törvénye a mily egyszerű elvben, kétségtelenül ép oly nehéz sokszor a gyakorlati alkalmazásban. Lehet controversia tárgya, hogy prioritási kérdésekben meddig menjünk vissza; az is, hogy vajon herbariumokból és szétosztott példányokból merített bizonyítékok elégségesek-e minden esetben a használat által szentesített és a bryologok többsége által elfogadott nevek megváltoztatására: de nem lehet többé kérdés tárgya az, hogy a prioritásjogot, legyen az akár régibb akár újabb keletű, ha ugyan minden kétséget kizáró bizonyossággal van megállapítva — szükségképen respectálnunk kell. Megköveteli ezt tőlünk mindenekfelett a nomenklatura biztossága.

NEES is SCHIMPER is nem egy esetben tekinteten kívül hagyták a prioritást, néha még a kortársakkal szemben is. Az újabb kritikai buvárlatok azonban — és itt első sorban S. O. LINDBERG-é az érdem — szünet nélkül munkálnak úgy az ők, valamint más egykoru és korábbi bryologok ez irányban el-

követett mulasztásainak és tévedéseinek pótlásán illetőleg helyreigazításán, s már is jelentékeny nomenklaturai változtatásokat eredményeztek genus- és fajnevekre nézve egyaránt.

A GRAY-féle májmoh-nevekkel a CARRINGTON és LINDBERG által módosított alakban sem tudnak ugyan megbarátkozni a continens hepatológjai; de a NEES figyelmét annak idején kikerült DU MORTIER-féle elnevezések prioritása a NEES-éi előtt má már általánosan el van ismerve. És ezt H.-nek is tekintetbe kellett volna vennie. Péld.:

Sphagnocetis NEES (1845) nem állhat meg *Odontoschisma* DUM. (1835) előtt; u. sz. a mai felfogás szerint nem volt helyes NEES-nek az az eljárása, hogy a DICKSON által adott *Sphagni* fajnevet *communis*-szal cserélte fel azért *Sphagnocetis communis* NEES helyesen *Odontoschisma Sphagni* (DICKS.) DUM. *Pleuroschisma* DUM. (1835) is prioritásban van *Mastigobryum* NEES (1845) előtt. *Jungernannia lurida* DUM. Syll. Jung. (1831) prioritásban van *J. nana* NEES Naturg. Eur. Leberm. (1833) előtt; ugyan-csak *J. amplexicaulis* DUM. (1831) *J. tersa* NEES (1833) előtt stb.

A lombosmohoknál sem törődött H. sokat a prioritás alapján tett újabb nomenklaturai változtatásokkal. Péld.:

Ephemerum pachycarpum HAMPE (1837) nem állhat meg *Phascum recurvifolium* DICKS. (1801) előtt; azért a helyes elnevezés — ha már nem fogadja el H. az *Ephemerella* C. MÜLL. genust — *Ephemerum recurvifolium* (DICKS.) BOUL. A DICKSON-féle fajnevet már SCHIMPER a Syn. ed. 1. visszaállította s még előbb (1855) WILSON Bryol. Brit.-jában.

Dicranum Schwaderi SCHWAEGR. (1811), WEB. et M. (1807) előtt prioritásban van *D. Bergeri* BLAND. (1804).

HAMPE felálította a *Leptotrichum*-ot 1847-ben; de miután rájött, hogy TIMM Fl. Megap. már 1788-ban alapított egy *Ditrichum*-ot a *Trichostomum pusillum* HEDW.-re s különben is CORDA 1842-ben gombagenusnévül ajánlotta a *Leptotrichum*-ot; 1867. saját maga visszavonta a *Leptotrichum*-ot s azt *Ditrichum* TIMM-el helyettesítette. SCHIMPER dacára ennek a Syn. ed. 2-ban megtartotta a HAMPE-féle nevet és így természetesen a Syn. nyomán készült florák sem szakítanak azzal.

Barbula membranifolia HOOK. helyesen *Tortula membranifolia* HOOK. (1818) előtt prioritásban van *B. squanigera* VIV. Ann. bot. (1804).

Nincs egyetlen újabb bryologiai munka, mely a *Grimmia obtusa* SCHWAEGR.-t szerepeltetné az előtte prioritásban levő *Gr. Doniana* SMITH helyett. Hiszen az utóbbi nevet már a Syn. ed. 1. visszaállította SCHIMPER.

Grimmia Schultzii (BRID.) WILS. nem állhat meg *G. decipiens* (SCHULTZ) LINDB. előtt, lévén *Dryptodon Schultzii* BRID. Bryol. univ. (1826) = *Trichostomum decipiens* SCHULTZ Suppl. Fl. Starg. (1817); ugyancsak nem állhat meg *G. contorta* (WAHLENB.) SCHIMP. sedr. *G. incurva* SCHWAEGR. Suppl. I. (1811) előtt, lévén *Dicranum contortum* WAHLENB. Fl. Carp. (1814) újabb keletű név, stb. stb.²

Vannak azonban a könyvben másnemű nomenklaturai szabálytalanságok, tévedések, következetlenségek és fonákságok.

² Magyar genusnevekkel is találkozunk a májmohok között. u. i. „Pillabojt“ (*Ptilidium*), „Ostormoh“ (*Mastigobryum*), „Pikkelymoh“ (*Lepidozia*), „Ásócím“ (*Scapania*), „Húskehely“ (*Sarcoscyphus*): Cui bono? A lombosmohok közül Magyar neve van a *Sphagnum*-nak: a „tőzegmoh“ közhasználatu név.

Az autornevek a rendek és családok nevei után merőben hiányzanak máj- és lombosmohoknál egyaránt.

A fajnevek után nem egyszer hamis autorneveket látunk idézve, p.

Jungermannia ventricosa után (58.) NRES áll mint autor, holott a név DICKSON-tól származik. *Dicranum undulatum* után (101.) TURN. áll EHRH. h.³, *Leptotrichum homomallum* után (119.) SCHMP. áll (HEDW.) HAMPE h., *Cinclidotus riparius* után (134.) BR. et SCHMP. áll (HOST) ARN. h., *Grimmia conferta* után (135.) MÜLLER áll FUNCK h., *Polytrichum sexangulare* után (200) HOPPE áll FLÖRKE h., *Eurhynchium Vaucheri* után (236.) LESQU. áll (SCHIMPER) BR. EUR. h., *Sphagnum obtusifolium* után (247.) HOOK. áll HOOK. et TAYL. helyett stb.

Lépten-nyomon találkozunk továbbá azzal a szabálytalansággal, hogy az eredeti fajszerző zárjelben foglalt neve után hiányzik azon szerző neve, ki a fajt az eredeti szerzője által megjelölt genusból az illető genusba áthelyezte. Ebben az esetben, a LINNÉ óta a mai napig fennálló közszokás értelmében, a hiányzó név helyére voltaképen mindig a H. nevét kellene oda gondolnunk, a mit követelni természetesen esze ágában sem volt HAZSLINSZKY-nek. Így p. hiányzik a

30. l. *Sauteria alpina* (BISCH.) után MONT., 102. l. *Dicranum fulvellum* (DICKS.) után SMITH, 112. l. *Pottia intermedia* (TURN.) után FÜRNE., 237. l. *Thamnum alopecurum* (L.) után BR. EUR. stb.

Megfordítva, az az eset is gyakori, hogy a fajnév után megvan az áthelyező szerző neve, de hiányzik az eredeti fajszerző neve s a mellett a synonymák között is hiányzik az eredeti fajnév, p. 34. l. *Aneura palmata* DMORT. e helyett (HEDW.) DUM. 119. l. *Leptotrichum tortile* HAMPE e h. (SCHRAD.) HAMPE; 124. l. *Barbula rigida* SCHULTZ e h. (SCHRAD.) SCHULTZ; 228. l. *Brachythecium glaciale* BR. et SCHIMP. e h. (C. HARTM.) BR. EUR. stb.

Viszont hiányzik az áthelyező neve és megvan az eredeti fajszerző neve, de ez utóbbi zárjel nélkül áll azon genus nevével kapcsolatban, a melyhez az illető faj más szerző által helyezett át. Pl. 32. l. *Metzgeria turcata* L. e helyett (L.) DUM., 88. l. *Weisia compacta* SCHLEICH. e h. (SCHLEICH.) BRID., 132. l. *Barbula papillosa* WILS. e h. (WILS.) C. MÜLL., 209. l. *Thuidium recognitum* HEDW. e h. (HEDW.) LINDB., 217. l. *Cylindrothecium concinnum* DE NOT. e h. (DE NOT.) SCHIMP. stb. stb.

DILLENIUS a LINNÉ binaer nomenklaturája szerint alkotott fajnév után egymagára mint szerző semmiként sem állhat. Nála még a „phrasis“ pótolta a fajnevet. Mit akar hát sz. az ilyen fajnévvel: *Fissidens adianthoides* DILL.? *Fissidens adianthoides* (L.) HEDW. = *Hypnum taxiforme palustre majus et erectum* DILL. Hist. Musc. 264. E „phrasis“ adja a faj „nevét“ DILLENIUS-nál. Hasonló nomenklaturai képtelenségek: 145. l. *Racomitrium lanuginosum* DILL., 239. l. *Plagiothecium denticulatum* DILL. stb.

³ A régibb Angol szerzők, TURNER után, *Dicranum undulatum* névvel tévesen a *D. Bonjeani* DE NOT. (= *D. palustre* BR. EUR.) fajt jelezték, lévén *D. undulatum* EHRH. (= *D. undulatum* BR. EUR.), mely az egész Európai continensen el van terjedve, a Brit szigeteken maig is ismeretlen. V.Ö. BRAITHWAITE Brit. Moosf. VII. 150.

A varietások nomenklaturájában kifogásolható szabálytalanságok között mindenestre legnagyobb és leginkább zavaró az, hogy a varietasnevek mellől nem egyszer hiányzik az autornév. Ha sz. csupán az önmaga által felállított új varietások nevei után hagyja el az autornevet: abból zavar nem támad, mert mindenki tudja, hogy a hiányzó név helyére a HAZSLINSZKY nevét értse; de ha ugyanezt az eljárást követi más, nem tőle eredő varietásoknál is, az nomenklaturai zavart okoz, mert hamis autornévre utal; p. a 130.l. *Barbula subulata* alatt felsorolt β , γ és δ varietások nevei nincsenek autornévvel kísérvé és a szövegben sincs egy szóval is jelezve, hogy azok más autortól származnának. Vajon nem jogosan gondolhatná-e bárki is hogy azok H.-féle varietások, annyival inkább minthogy a nyomban utánok következő ϵ var. már autornévvel van ellátva? Pedig azok tényleg SCHIMPER által felállított varietások.

A s y n o n y m i á t illetőleg sz. egészben véve tartozkodik a felesleges idézetektől, sőt annyira megy, hogy p. egyetlen genusnévhez sem közöl synonymot. Bizony pedig az újabb kritikai kutatások nyomán úgy a máj- mint a lombosmohok genus-registere nagyon sokat változott az újabb művekben a NEES- illetőleg SCHIMPER-éhez képest!

A fajnevekhez rendszeren idéz synonymokat és néha talán igen sokat is. V.ö. p. a 38.l. *Frullania dilatata*, 58.l. *Jungermannia alpestris*, 117.l. *Ceratodon purpureus*, 164.l. *Dissodon splachnoides* után felsorolt synonymokat. Általában azonban több tekintettel lehetett volna főleg az újabb kritikai buvárlatok eredményeként forgalomba került elnevezésekre, a mivel a kezdőnek az újabb bryologiai közlemények használatát nagyon megkönnyítette volna. E végre p. felvehette volna első sorban LINDBERG-nek a Skandináv mohokról (1879.) közzétett rendszerében használt elnevezéseit, melyek egyre nagyobb tért hódítanak az újabb bryologiai irodalomban.

Téves synonymiai adatok sem hiányzanak. Azokon kívül, a melyeket már előbb jeleztem, legyenek itt helyreigazítva még egynehányan: 43.l. *Mastigobryum deflexum* NEES csak részben = *Pleuroschisma tricenatum* DUM., minthogy részben felöleli *Pl. deflexum* DUM.-t is. — 65.l. *Jungermannia saxicola* SCHRAD. = *Diplophyllum saxicolium* DUM. és nem *D. resupinatum* DUM. — 99.l. *Dicranum fuscescens* TURN. = *D. rupestre* BRID., de a mint LINDBERG Musc. Scand. 24. kimutatta, teljességgel nem azonos *D. congestum* BRID.-el, a mely utóbbi alakot sokáig összetévesztették (maga SCHIMPER is) a TURNER-féle fajjal. (A hazánk területéről gyűjtött példányok ez irányban újból vizsgálandók.) — 116.l. *Didymodon luridus* HORNSCH. synonymái közül *D. trifarius* Sw. törlendő, minthogy

ez utóbbi LINDBERG De Tort. etc. 228. szerint valószínűleg nem egyéb, mint *Trichostomum crispulum* BRUCH, de bizonyosan nem azonos a HORN-SCHUCH-féle fajjal. — *Leptotrichum vaginans* SCHIMP. Syn. ed. 2, melynek leírását H. a 120. l. adja, meg a hozzá synonymul csatolt *Trichostomum vaginans* SULLIV. Icon. két különböző alak (v. ö. LINDBERG Revis. crit. Icon. Fl. Dan. 1871. 107). — 151. l. *Orthotrichum courcctatum* PAL. BEAUV. tévesen van mint synonym idézve *Ulota Bruchii* HORN-SCH. után, ellenben helyén van a 150. l. *U. Ludwigi* BRID. után. — 236. l. *Eurhynchium Vaucherii* (SCHIMP.) BR. EUR. után mint synonym nem állhat *Hypnum Vaucherii* LES-QUEBREUX; ez attól merőben különbözik s H.-nél is a 260. l. ugyan e név alatt miut *Hypnum*-faj van leírva.

Florákban azonban kiváló gonddal szokták idézni a területre vonatkozó dolgozatokban használt elnevezéseket. Kár, hogy sz. nem követett el minden lehető arra, hogy a hazai vonatkozású irodalomban használt elnevezések, mind meglegyenek művében. Apróbb dolgozatokat s közleményeket nem említve, csupán JURATZKA Laubmoosflora von Oesterreich-Ungarn c. művét emelem ki, mint olyat melynek számos JURATZKA önálló rendszertani felfogásáról tanuskodó s az ő nevével kapcsolatban álló elnevezését megtaláljuk BOULAY, BRAITHWAITE, VENTURI és BOTTINI Angol, Francia, Olasz munkáiban, de — a Magyar Birodalom Mohflorájában hasztalan keressük. *U. m. Pterigoneurum* JUR.⁴, *Crossidium* JUR., *Pterigoneurum subsessile*, *cavifolium*, *Crossidium squamigerum*, *Syntrichia alpina*, *papillosa*, *aciphylla*, *ruralis*, *Didymodon giganteus* stb.?

VIII.

Az autornév-rövidítések H. könyvében nem mondhatók mindig mintaszerűeknek. Igy p. kifogásolhatók:

MICH. = MICHAUX; SCHWGN, SCHWGR. = SCHWAEGRICHEN; SCHP., SCHMP. és SCHMPR. = SCHIMPER; B. et SCH., BRCH. et SCH., BR. et SCHM, BR. et SCHMP. = BRUCH et SCHIMPER; KLCH., KLCHB., KLCHBR. = KALCHBRENNER. De mindezeknél nagyobb zavart okoz az, hogy a LINDBERG és LINDBERG nevek rövidítésére nem fordított kellő gondot HAZSLINSZKY. Hibásan áll LINDB. LINDENB. helyett a 21. l. *Riccia glauca* varietasai, továbbá 24. l. *R. fluitans* var. *gracilis* és 20. és 66. l. *Scapania* genussnév után. Hibásan áll teljes nevével kiírva LINDENBERG LINDBERG helyett a 72. 2. s. alul.

A rövidítéseknek floraművekben, vonatkozzanak azok akár szerzőnevekre akár művek címére, akár bármi másra, a dolog természetéből kifolyólag általán könnyen érthetőeknek és következeteseknek kell lenniök.

⁴ A 111. l. végén olvasható e megjegyzés: „JURATZKA e mohot a *Pterigynandrum* nembe állítja s a *barbuloides* alakot *P. lamellatum* név alatt faji rangra emeli” — végzetes sajtóhibájával és az autornév hiányával csak fogalomzavart idézhet elő.

Négy ízben idézi H. EKART (nem ECKART) Synops. Jungerm. rajzait. 1) 34.l. világosan, érthetőleg, de már 2) 52.l. röviden csak így „Eck. IV. 30^a”. Oly művek idézésénél, melyekre gyakran hivatkozunk, a rövidítésben nagyon messze mehetünk; de annyira hogy csupán a szerző nevét jelezzük s ne egyúttal műve címét is; az érthetőség kockázata nélkül alig. Nem is látjuk azt egyetlen gondos szerzőnél sem. Vajon ez az Eck. IV. 30 nem marad-e kibetűzhetetlen hieroglyph a kezdő előtt? S honnan találja ki bárki is, hogy a „IV.^a” táblára és nem kötetre, a „30^a” pedig ábrára és nem lapra utal, kivált miután a tábla száma itt római, holott előbb (34.) arabs számmal van jelezve. A 22.l. ilyen idézet ötlük szemünkbe: „l. Naturg. d. eur. Leberm. IV, 417.1.^a” Ugyan mit érthet ebből a kezdő, mikor a szerző neve sem itt, sem előbb nincs említve? Vagy talán egy későbbi idézetre (48.) utalja sz. melyben megvan a szerző neve, de hiányzik mellőle a munka címe s mely így hangzik: „NEES II. 325.1.^a”

A jellegek helyes szétosztása az egymás alá rendelt rendszertani csoportok között: a leírások világosságának és rövidségének lényeges kelléke. — A *Weisiaceae*-hez sorozott genusoknak közös jellegük, hogy levelök eres és ezt nem emeli ki H. mint rendi jelleget; holott ha kiemeli, egyfelől felesleges lesz vala a *Gymnostomum* jellemzésében (84.) „középeres”, a *Weisiá*-éban (87.) „eres” levélről beszélni s másfelől ez általános jellege a rendnek, valamennyi az alá tartozó genusra nézve azonnal világosan áll az olvasó előtt. — A *Cylindrotheciae* jellemzésében (216) „megvan „a tokocska alján túl terjedő süveg”; de azért a *Cylindrothecium* diagnosisában is (217) olvashatjuk, hogy „süveg a tokocska alján túl terjed”.

A szervek leírásában következetesen megtartott sorrend azt az előnyt nyújtja, hogy a leírást könnyen követhetjük, fajról-fajra könnyen összehasonlíthatjuk. Ettől az előnytől megfosztja könyvét sz. az által, hogy sokszor eltér attól a sorrendtől, melyet a mohok szerveinek leírásában általánosan követni szoktak s melyet különben rendszeren maga is megtart. V. ö. más genusok és fajok leírásaival, p. a 45.l. *Calypogeia*, 47.l. *Harpanthus*, 86.l. *Anoetangium*, 134.l. *Grimmia*, 194.l. *Philonotis*, 241.l. *Amblystegium* genusok, illetőleg a 93.l. *Dicranum rufescens*, 138.l. *Grimmia contorta*, 154.l. *Orthotrichum pallens*, 159. l. *Encalypta commutata*, 176.l. *Bryum pendulum* fajok leírásait.

A lombosmohok fajleírásaihoz rendszeren idézi H. a Bryol. eur. illető rajzait; de ezeknek az idézeteknek s. n. c. s. állandó helyök a szövegben. Legtöbbször a diagnosis végéhez csatolja, de most a synonymok elé, majd a synonymok után rakja. Néha közvetlenül a faj neve után jelöli ki helyöket, a miből könnyen azt olvashatná valaki, hogy az illető fajszerző a Bryol. eur.-ban írta le a kérdéses fajt. A 141.l. a Bryol. Eur. III. tab. 258 idézetet plane a lelethelyek után látjuk.

A száraz és toknyelek mérésére a deci-, centi- és ritkán a milliméter mellett nem áttolja sz. a métert is használni egységül s míg p. a *Hypnum giganteum* szárhosszusága deciméterben van kifejezve, addig az apró, sokszor alig észrevehető *Fissidens*-eké méterben van megadva, p. a 105. l. *Fissidens Blozami*: „Szára vagy 0,003 m. magas“. Lehet ennél nagyobb visszásságot képzelni? ⁵

A szerkesztésbeli gondosság hiányát mutatják a következő példák is.

Érthetetlen, hogy sz. a *Hypnum Schreberi*t a *H. illecebrum*-mal veti egybe és azt ehhez „nagyon hasonló“-nak találja (265.); az pedig már épen megfoghatatlan, hogy a *H. purum*-ról (266. l.s.) azt állítja, hogy „mindenütt ritkább az előbbi fajnál“, már t. i. a *H. illecebrum*-nál, holott ez utóbbinak ő maga is csupán két lelethelyét említi, míg a *H. purum*-ról azt mondja, hogy „igen elterjedt moh“. E képtelenség, azt gondolom, onnan ered, hogy a *H. illecebrum*-ot azután illesztette sz. a *H. Schreberi* és *purum* közé, miután már eme két fajnak egymás után következő, combinatív leírásával készen volt, de a vonatkozásoknak a sorrendváltoztatással szükségessé vált módosításáról megfeledkezett.

Ephemerum cohaerens diagnosisában (78.) ez áll: „A tokocskák meg spórák olyanok mint az előbbi fajé“ (*E. pachycarpum*). Nem, hanem nagyságra, színre, szerkezetre egyeznek az *E. serratum* spóráival. A tévedés, úgy gondolom, az *E. pachycarpum* későbbi betoldása s a már kész szöveg változatlanul maradása által; tehát az előbbi esethez hasonló módon keletkezhetett.

Weisia viridula alatt (87.) e fajnak az Éj s z. Magyar h. l. o m b m. 426. l. maga HAZSLINSZKY által Eperjes környékéről jelzett β *stenocarpa* BRYOL. GERM. és γ *densifolia* WILS. varietásai helyett, — β *microcarpum* NEES et HORNSCH. és γ *rigidum* SCHMPR. néven ugyanazon varietásokat sorolja elő másodszer, melyeket előbb (86.) mint a *Gymnostomum curvirostrum* varietásait írt le.

A 87. l. *Weisia mucronata* sporáit nagyobbának mondja a *W. controversa*-nál. Ily nevű *W.*-fajt ugyan sehol a könyvben nem találunk. (*W. controversa* HEDW. = *W. viridula* BRID.)

Nem zárhatom a szerkesztésre vonatkozó észrevételeimet a nélkül, hogy ne adjak hangos kifejezést abbéli sajnálatomnak, hogy a könyv csak úgy hemzseg a sok kisebb-nagyobb,

⁵ A *Marchantia polymorpha* leírásában (31. 17. s.) két dm. 2 cm. helyett, *Jungermannia saxicola* leírásában (65. 6. s.) 2—5 dm. 2—5 cm. h. nyilván sajtóhibák.

gyakran értelemzavaró sajtóhibától és szerzője még egy „corrigenda“ jegyzék közlésére sem érezte magát indíttatva.

IX.

A Magyar Birodalom első mohflorájától jogosan megvárhattuk, hogy felölelje a hazánk területéről ismert összes bryologiai adatokat — természetesen nem értve ide azokat, melyek határozottan téveseknek bizonyultak — és lelkiismeretes pontossággal sorolja fel fajok meg varietasok szerint a lelethelyeket.

A lelethelyek felsorolását illetőleg nem lehet helyeselni, hogy H. sok faj előfordulását országrészek vagy megyék szerint jelzi akkor, a mikor u.a. fajnak a terület más pontjairól részletesen sorolja fel lelethelyeit, p. csak az *Orthotricum cupulatum*-ot (152.) és *O. pumilum*-ot (153.) emelem ki.

Nem helyeselhető, hogy a ritka fajoknál is néha csak az országrészt nevezi meg s nem jelzi magát a lelethelyet, p. a *Didymodon luridus* után (116.) ezt olvassuk: „Dalmáciában (WEISS) és Erdélyben (BARTH)“.

Viszont megesik, hogy a közönséges fajoknál kimondja, hogy közönségesek „a flora egész területén“ s a mellett mégis egy-két lelethelyet név szerint is megemlít, p. a *Barbula subulata* „tőalak“-ját (131.), a *Polytrichum piliferum* tőalakját (199).

Sokszor a forrásokban részletesebb és pontosabb lelethelyi adatokat találunk egyik-másik fajról, mint H. könyvében; p. az *Anoetangium Sendtnerianum*-ra vonatkozólag a 86.l. csak ennyit olvasunk: „A Magas-Tátra éjszaki lejtőin (LIMPRICHT)“; v.ö. ezzel JURATZKA Laubmoosfl. 19. Vagy a *Bryum imbricatum*-ról (177.) ez áll: „Havasokon nő Brassó körül“. Igen, nő a Királykőn. — Miért nem vette fel sz. részletesen a *Grimmiák*-nak CHALUBINSKI által oly nagy gonddal felsorolt lelethelyeit?

Sok fajnál nem sorolta fel az előtte lebegett összes lelethelyeket s csak néhányat szemelt ki közülök. P. a *Leptotrichum homomallum*-nak (119.) Erdélyből csak két lelethelyét említi s azok között sem a Hosszuaszóit, honnan e növény ki is van adva (BARTH Herb. cr. n.8.), míg FUSSE Syst. Aufz. n.1166 e fajhoz hat lelethelyet közöl. Ilyenkor aztán megesik, hogy kétes adatokat választ ki s a biztosokat mellőzi; p. 102. a *Dicranum undulatum* nál LÖVÉTE és HOMORÓD-SZT.-MÁRTON lelethelyek (BAUMGARTEN) kétesek és fel vannak véve, míg Hosszuaszó (BARTH) és GÖTZENBERG (FUSS) biztos vagy legalább teljes hitelt érdemlők hiányzanak.

Nem kifogástalan az ilyen lelethelyi adatjelzés szabatosága sem: 80. Erdélyben (SCHUR) és Hosszuaszó m. (BARTH) vagy: 190. Erdélyben Preschbe Mumma és Oláhfalú környékén.

A varietással bíró fajoknál egy párszor úgy sorolja fel a lelethelyeket, hogy nem jelöli meg, melyik lelethely melyik alakra vonatkozik és azt sem jegyzi meg, mint máskor, hogy a varietások „vegyest szedhetők a tóalakkal“. Ilyenkor nem tudni, az összes felsorolt lelethelyek mind a törzsalakra vonatkoznak-e vagy részben a varietásokra is és ha igen melyik melyikre? Ilyen esetek p. *Jungermannia inflata*, *Scapania undulata*, *Dicranum longifolium*, *Bryum pallescens*, *Eurhynchium murale*, *Amblystegium riparium*, stb.

A gyűjtők, illetőleg közlők nevei zárjelben állnak a lelethelyek után. Néha azonban nem látja szükségesnek minden egyes lelethely után külön oda csatolni az illető gyűjtők neveit, hanem megelégszik azzal, hogy csupán egyetlen egy nevet említ fel, a mi pedig nem helyeselhető, mert a tényeket hamis világításban tünteti fel. Hátha még ez az egy név is hamis? Így p. a 274. l. *Sphagnum subsecundum* után felsorolt Erdélyi lelethelyek közül az Arpási havasokon HEUFLER és SCHUR, a Bükkszádon SCHUR, a Hunyadi Ruszka havason SIMKOVICS és Szt.-Keresztbánya környékén BARTH gyűjtötte e fajt s mind e felsorolt lelethelyek után mégis csak egy név áll zárjelben és ez — FUSS.

Nagyon természetesnek találjuk, hogy a lelethelyyel első felfedezője vagy közlője neve álljon kapcsolatban.

Ez ellen azonban sz. nem egyszer vét, még pedig nemcsak az Erdélyből, hanem más floravidékekről közölt lelethelyeknél is. Így p. a Budapest környékére vonatkozó lelethelyek után többször áll könyvében a BORBÁS neve tévesen a SIMKOVICS-é helyett. BORBÁS „Budapest és környékének növényz.“ c. dolgozatába egész terjedelmében felvette SIMKOVICS adatait ennek „Budapest környékének mohflorája“ c. közleményéből és nem is mulasztotta el * jeggyel jelölni meg a SIMKOVICS-tól kölcsönzött adatokat. H. talán elnézte itt-ott e jegyet és így történhetett, hogy B. nevét jegyezte nem egyszer azon lelethelyi adatok után is, melyekre nézve maga BORBÁS előre figyelmezteti olvasóját, hogy azok nem tőle, hanem SIMKOVICS-tól erednek.

Tévesen kerültek a gyűjtő neve helyett zárjelbe: „Predjal“. „Frecker“ és „Csorte hegyen (FRECKER)“ (71. 18. s. alulr.) olvasd: Csorte nevű Frekki havason (FUSS). A 269. 10. s. alulr. „Frecker“ szintén e havasra vonatkozik. „A Brassói mészhegyeken (PREDJAL)“ (40. 20. s. alulr.) helyesen: A Predeal melletti mészhegyeken (SCHUR).

Hogy a hazai mohflorára vonatkozó irodalomban feles számú olyan adattal találkozunk, a mely H. figyelmét elkerülte,

könyvében tehát hiányzik, azt az eddigiek után különösen hangsúlyoznom felesleges. Sajnálni lehet azonban, hogy azokat a forrásokat sem merítette ki teljesen s használta hibátlanul, a melyek rendelkezésére állottak, melyeket ő maga többször idéz.

Nem kívánom ezúttal pótolni a hiányzó, illetőleg helyreigazítani a téves lelethelyi adatokat. Legyen ez egy későbbi dolgozatom tárgyának fenntartva. Befejezésül itt csupán a HAZSLINSZKY könyvében hiányzó, de már megjelenése előtt az irodalomban hazánk polgáraiként említett fajok és varietások jelzésére szorítokozom.

Májmohok.

1. *Frullania dilatata* (L.) DUM. var. *microphylla* NEES Budapest, Háromkúthegy SIMK. MNL. III. 1879.
2. *Jungermannia obtusifolia* HOOK. var. *purpurascens* LINDENB. Szura havas elmállott csillámpaláján SCHUR EN. Tr. n. 4582.
3. *J. acuta* LINDENB. Árpási havasokon HEUFLER Spec. Fl. cr. vall. Arp. n. 121. SCHUR l.c. n. 4561; N.-Szeben, Brassó m. SCHUR l.c., Mikeszásza m. BARTH (FUSS Syst. Aufz. n. 1653), Pozsony m. BÄUMLER MOOSF. Presb. OBZ. 1884.
4. *J. intermedia* LIMPR. (HAUG LINDENB.) POZSONY m. BÄUMLER l.c.
5. *Lophocolea cuspidata* LIMPR. (*L. bidentata* β *cuspidata* NEES Naturg. Eur. Leberm. II. 327). POZSONY m. ENDL. Fl. Pos. V. ö. KORNHUBER MOOSE Presb. Fl.
6. *L. minor* var. *erosa* NEES Segesvár m. vén erdei fák tövében BARTH (FUSS Herb. norm. Trans. n. 1113 és Syst. Aufz. n. 1025.)
7. *Scapania rosacea* (CORDA) DUM. Kálnica m. HOLUBY Excurs. Káln. Geb. OBZ. 1883, Pozsony m. BÄUMLER l.c. Nem azonosítható a *Sc. curta* (MART.) DUM. fajjal!
8. *Cephalozia dentata* (RADDI) DUM. (*Jungermannia dentata* RADDI). POZSONY m. BÄUMLER l.c.

Lombosmohok.

1. *Anoetangium compactum* SCHWAEGB. var. *brevifolium* JUR. (*Gymnostomum tristichon* WAILENB. Fl. Lapp. sec. JURATZKA). TÁTRA HAZSLINSZKY, CZERKÁWSKI, LIMPR. (cf. JUR. l.c. 18).
2. *Weisia viridula* BRID. var. *stenocarpa* BR. GERM. Eperjes m. H. Éjsz. Magyarh. lombm. MT. Ak. Közl. IV. 426. var. *densifolia* WILS. Eperjes m. H. l.c.
3. *Rhabdoweisia denticulata* (BRID.) BR. EUR. (*Weisia denticulata* BRID.) HOSSZUASZÓ m. *Schistostega osmundacea* társaságában 1878. BARTH. (L. GEHEEB Notes sur quelques mousses rares etc. Rev. Bryol. 1879. 81.)
4. *Dicranum Blyttii* BR. EUR. TÁTRA BOSNIACKI, H., cf. JURATZKA l.c. 40.
5. *Grimmia apocarpa* (L.) HEDW. var. *tenerrima* BR. GERM. TÁTRA CHALUBINSKI GRIMM. Tat. 1882. var. *linearis* CHALUB. TÁTRA CHALUB. l.c.
6. *G. contorta* (WAILENB.) SCHIMP. (*G. incurva* SCHWAEGB. leg. prior.) var. *tatrensis* CHALUB. TÁTRA CHALUB. l.c.

7. *G. Doniana* SM. var. *sudetica* (SCHWAEGR.) SCHIMP. TÁTRA CHALUB. I.C.
8. *Racomitrium affine* (SCHLEICH.) LINDB. (*R. heterostichum* var. *alopecurum* CHALUB. GRIMM. TÁTRA) TÁTRA CHALUB. I.C.
9. *R. heterostichum* (HEDW.) BRID. var. *repens* CHALUB. TÁTRA CHALUB. I.C.
10. *R. canescens* (HEDW.) BRID. var. *epilosa* H. MÜLL. TÁTRA CHALUB. I.C.
11. *Hedwigia ciliata* (DICKS.) HEDW. var. *viridis* SCHIMP. Erdély, Homoródi fürdő m. DEMETER Erd. Muz. Egl. Orv. Term. Ért. 1884.
12. *Orthotrichum leucomitrium* BRUCH Homoródi fürdő m. DEMETER I.C.
13. *Bryum Warneum* BLAND. A Fertő-tó partján bőven cf. JUR. I.C.
14. *Mnium riparium* MITT. Pozsony közelében Hidegkút m. patak- és útszélen 1876. FÖRSTER Beitr. Moosfl. Niederöst. Westung.
15. *Neckera complanata* (L.) HÜBEN. var. *tenella* SCHIMP. Budapest m. a Lipótmezőn SIMK. I.C.
16. *Leskea polycarpa* EHRH. var. *exilis* (STARKE) LIMPR. Budapest m. a Jánoshegy erdeinek fáián SIMK. I.C.
17. *Pseudoleskea tectorum* (BRAUN) SCHIMP. POZSONY, cserépfedeleken BÄUMLER I.C.
18. *Thyidium punctulatum* (BALS. et DE NOT.) DE NOT. Hosszuaszó m. erdőtalajon és fatörzseken 1877. febr. 24. BARTH. Ez a moh ott bőven terem. GEHEEB *Th. pulchellum* DE NOT.-nak határozta s meghatározását állítólag az akkor még élő SCHIMPER is megerősítette volt. (GEHEEB I.C. 83.) Később azonban VENTURI (*Le Thyidium pulchellum de la Transylvanie. Rev. Bryol.* 1880. 102). Lombardiai és Svájci példányokkal történt gondos egybevetés után kimutatta, hogy az Erdélyi növény a címben jelzett fajhoz tartozik.
19. *Entodon transylvanicus*. DEMETER Hedwigia 1884. 81. Maros-Vásárhelyt egy deszkafedelen fedezte fel DEMETER KÁROLYNÉ 1883. febr. 10.
20. *Amblystegium riparium* (L.) BR. EUR. var. *trichopodium* (BRID.) SCHIMP. POZSONY m. BÄUMLER I.C.
21. *Hypnum irrigatum* ZETTERST. A Bucsecs „Vurfú Obersia“ havasrészén DEMETER Erd. Muz. Egl. Orv. Term. Ért. 1884.

Bevezető soraimban jeleztem, hogy a hazai bryologia és a Magyar tudományosság érdekében oly művet vártunk HAZSLINSZKY-től, mely az újabb systematikai és morfológiai kutatások tekintetbe vételével s a nomenklatura törvényeinek és a phytographia szabályainak szem előtt tartásával gondosan szerkesztett, rendszeres összefoglalását tartalmazza a hazánk területéről ismert összes bryológiai adatoknak; — a meghatározást a kezdőre nézve is lehetővé tevő correct diagnosisokkal, jó és következetesen használt műnyelvvel, helyes és elégséges synonymiával (midenesetre különös tekintettel a területre vonatkozó dolgozatokban használt elnevezésekre) s a lelethelyek pontos és kimerítő leírásával.

Sikerült-e HAZSLINSZKY-nek e feladat megoldása, annak eldöntését e talán igen is hosszúra nyúlt fejtegetések után, a szives olvasó tárgyilagos ítéletére bízom; én pedig, hivatkozva a tudománynak ama kettős kútfejére: az igazságszeretetre és igazmondásra, de másfelől azt sem felejtve, hogy a tévedés közös emberi tulajdonunk, csak annyit mondok s azzal végzem is, hogy: „La phytographie demande une observation attentive des progrès de la science“.